

Насилие,
основано
на пола,
срещу

ЛБТИ+
ХОРА
в България

bilitis

Насилие,
основано
на пола,
срещу
ЛБТИ+
ХОРА
в България

Август 2025 г.

bilitis

Насилие, основано на пола, срещу ЛБТИ+ хора в България

Фондация „Билитис“
Август 2025 г.

Автори

Моника Писанкънева, Робин Златаров, Силвия Петкова

Събиране и анализ на добри практики

Кармен Абрашкова

Редакция и коректорска проверка

Павлина Върбанова

Оформление и корица

Боряна Красиминова

Този проект се финансира от EuroCentralAsian Lesbian* Community (EL*C) и Европейския съюз. Съдържанието му е изцяло отговорност на Фондация „Ресурсен център Билитис“, която изпълнява проекта, и не отразява непременно възгледите на EuroCentralAsian Lesbian* Community (EL*C), нито на Европейския съюз.

Funded by
the European Union

Funded by the

EL*C

Съдържание

Резюме	4
Списък на основните съкращения	6
Речник на основните термини	7
Въведение	10
Правна рамка и съдебна практика	15
Анализ на данните от онлайн анкетата	45
Анализ на резултатите от проведените интервюта	72
Анализ на резултатите от проведена фокусгрупова дискусия със специалисти, които оказват подкрепа на ЛБТИ+ хора	83
Анализ на добрите практики в ЕС за превенция, интервенция и оказване на подкрепа на ЛБТИ+ хората, преживели НОП	89
Общи изводи	94
Заключение	96

Резюме

Настоящият доклад представя резултатите от изследване, проведено от Фондация „Билитис“ в периода декември 2024 – юни 2025 г. В рамките на проекта *Preventing and combating intersectional violence towards LBTIQ women and non-binary persons*, финансиран от EuroCentralAsian Lesbian* Community (EL*С). Изследването има за цел да осветли преживяванията на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България, свързани с насилие, основано на пола, както и да предложи възможни решения за по-добра защита и подкрепа.

Проучването се основава на смесен методологичен подход, който съчетава онлайн анкета с 237 респонденти, провеждане на 14 задълбочени интервюта, фокус група с професионалисти от сферата на правната, социалната и психологическата подкрепа, анализ на българската правна и съдебна рамка и преглед на добри практики от страни в Европейския съюз (ЕС). Този многостранен подход позволява не само количествено измерване на честотата на насилието, но и по-дълбоко разбиране на контекста, в който то се извършва, на въздействието му и на пречките пред търсенето на помощ.

Резултатите показват тревожна картина на широко разпространено насилие – особено спрямо транс, небинарни и интерсекс хора, – което остава до голяма степен невидимо и нерегистрирано от институциите. Правната рамка в България продължава да изключва еднополовите партньорства от защитата срещу домашно насилие, а приетите в края на 2023 г. промени в Закона за защита от домашното насилие създават допълнителна правна несигурност и противоречия. Подкрепата от страна на институциите е неравномерна, често непоследователна, а в много случаи напълно липсва. В същото време антиджендър риториката и омразата в публичното пространство поставят допълнителен натиск върху ЛБТИ+ хората и организациите, които ги подкрепят.

Транс и небинарните хора са особено уязвими както на физическо и вербално насилие, така и на отказ на медицинска помощ и административно признание. Споделените истории разкриват не само честотата и тежестта на преживяното насилие, но и дълбокото недоверие към полицията, съдебната система и дори към някои социални услуги. В условията на такава несигурност мнозина прибегват до мълчание, автоцензура и емиграция като единствена възможност за оцеляване.

Наред с анализа, докладът съдържа и конкретни препоръки за промени в законодателството, за въвеждане на специализирани услуги и обучения за професионалисти, както и за изграждане на механизми за отчетност и подкрепа, съобразени със специфичните нужди на ЛБТИ+ хората в България. В изследването се настоява за по-решителна политическа воля, устойчиви общностни пространства и чувствител-

ност към пресечните форми на дискриминация – особено за хора, които живеят извън големите градове, принадлежат към етнически малцинства или имат затруднен достъп до здравни и социални системи.

Докладът дава глас на ЛБТИ+ хората, които често остават нечути от институциите, ангажирани с прилагането на политики за превенция, реакция и интервенция при насилие, основано на пола. В изследването се обръща внимание на дефицитите в системата на защита и се настоява за интегриран, включващ подход, който отразява реалността на уязвимите ЛБТИ+ групи.

Списък на използваните съкращения

ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЗЗДискр	Закон за защита от дискриминация
ЗЗДН	Закон за защита от домашното насилие
КЗД	Комисия за защита от дискриминация
НК	Наказателен кодекс
НОП	насилие, основано на пола

Речник на основните термини

Антигџендър кампания

Организирана обществена, политическа или медийна кампания, насочена срещу правата на жените, ЛБТИ+ хората и гџендър равенството, често чрез дезинформация, морална паника и идеологически атаки срещу т.нар. гџендър идеология.

Виктимизация и Вторична Виктимизация

Първичната виктимизация се отнася до самото преживяване на насилие, а вторичната – до допълнителната травма, причинена от реакциите на полицейски служители, здравни работници, социални служби или медии, които омаловажават или отричат преживяното.

Дџендър (gender)

Социално и културно обусловени представи, роли и очаквания, свързани с човешкия пол. Различава се от биологичния пол и включва идентичност, изразяване и роли, които се променят във времето и в различни култури.

Институционално насилие

Насилие, упражнявано от институции чрез отказ на услуги, дискриминационни практики, игнориране на сигнали, унижителни процедури или липса на законова защита.

Интерсекс

Хора, родени с полови характеристики (хромозоми, хормони, гениталии и др.), които не отговарят на обичайните дефиниции за мъжко или женско тяло. Интерсекс не е по-

лова идентичност, а биологично състояние, което често води до стигма и насилие.

Интерсекционален (пресечен)

Който е свързан с пресичането на различни аспекти на човешката идентичност – например раса и пол; сексуална ориентация и етнос. Взаимодействието и комбинирането на тези характеристики е важно за разбирането на дискриминацията и за подходите в борбата с нея.

Конверсионни практики

Неформални или институционализирани опити за промяна на сексуалната ориентация, половата идентичност или изразяване на дадено лице. Те са признати за вредни и нарушаващи правата на човека от Световната здравна организация и ООН.

ЛБТИ+ (лесбийки, бисексуални, транс, интерсекс и др.)

Събирателен термин за хора с различна сексуална ориентация, полова идентичност и полови характеристики. Знакът + обозначава включването на други небинарни, флуидни и неконформиращи се идентичности, които не се побират в традиционните категории.

Насилие, основано на пола

Всяко действие, което води или може да доведе до физическа, сексуална, психическа или икономическа вреда, извършено срещу човек поради неговата полова принадлежност, полова идентичност или полово изразяване. Обхваща домашното насилие, сексуалния тормоз, уличното насилие, институционалната дискриминация и др.

Небинарен човек

Човек, чиято полова идентичност не се вписва в бинарната система мъж/жена. Небинарният човек може да се определя едновременно като мъж и жена; като нито едното, нито другото; или да променя идентичността си във времето.

Полова идентичност

Вътрешното усещане за принадлежност към определен пол (мъжки, женски, и/или друг), което може да съвпада или да не съвпада с пола, определен при раждането.

Полово изразяване

Начинът, по който човек показва своята полова идентичност чрез облекло, поведение, прическа, глас и други външни характеристики.

Транс човек

Човек, чиято полова идентичност е различна от пола, определен при раждането. Терминът включва както транс жени и транс мъже, така и небинарни транс хора. В частта за правната рамка се употребява *транссексуален* вместо *транс*, тъй като този термин се използва в съдебната сфера.

Deadnaming

Употреба на рожденото име и местоимения при агресиване на транс човек без негово съгласие, особено след като е приел ново име, отговарящо на половата му идентичност. Смята се за форма на психическо насилие.

Въведение

Настоящият аналитичен доклад е изготвен в рамките на проекта *Preventing and combating intersectional violence towards LBTIQ women and non-binary persons*, финансиран от EuroCentralAsian Lesbian* Community (EL*C) и изпълняван от Фондация „Билитис“ в периода 1 септември 2024 – 31 август 2025 г. Самото изследване се проведе в периода декември 2024 – юни 2025 г. с цел да се задълбочат познанията за различните форми на насилие, основано на пола (НОП), сексуалната ориентация, половата идентичност, половите характеристики и/или изразяването на пола, преживявани от лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България. С особено внимание разгледахме форми на насилие над изброените целеви групи, които остават невидими за законодателната и политическата рамка в страната и не се разпознават в съществуващите практики за подкрепа, включително сред гражданските организации.

Изследването надгражда предходния изследователски опит на Фондация „Билитис“ като организация, която има директен достъп до респонденти от ЛБТИ+ общността. През 2014 г. в рамките на международния проект Bleeding Love „Билитис“ проведе първото в България качествено изследване на домашното и интимното партньорско насилие срещу лесбийки, бисексуални и транс жени. Тогавашият национален до-

клад показва, че макар тези форми на насилие да са широко разпространени сред ЛБТ жените, те остават пренебрегвани в държавните политики и системите за подкрепа. След публикуването на доклада „Билитис“ установи контакти с няколко женски организации, управляващи кризисни центрове, като им предостави информация за специфичните нужди на ЛБТИ+. Това сътрудничество продължава и до днес, а с настоящия проект имаме за цел да го разширим.

През 2023–2024 г. Фондация „Билитис“ проведе ново качествено изследване върху домашното насилие срещу ЛГБТИК+ хора в партньорство с Фондация ГЛАС и с подкрепата на ILGA-Europe. „Билитис“ проведе самото изследване и изготви аналитичен доклад, а ГЛАС приложи изводите от доклада в застъпническа кампания. Въпреки че комуникационната кампания за събиране на доклади за преживяно насилие от лица от нашите целеви групи достигна до над 50 000 души, само 18 подадоха онлайн сигнали – показател за това, че върху темата тегне силно табу, а липсата на правна защита и публични услуги допринася за мълчанието и за невидимостта на проблема.

Настоящото изследване има за цел да разшири обхвата на вече съществуващите данни, като излезе извън дома и обхване насилието в публичното пространство, както и институционализираните форми на дискриминация и насилие срещу ЛБТИ+ хора. Методологията се основава на смесен подход, който включва:

- Документален анализ на българското законодателство и институционалната рамка за превенция, реакция и

подкрепа при случаи на НОП – с акцент върху равнопоставеността на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в системите за защита.

- Онлайн структурирана анкета, разпространена сред хора от целевите групи. Освен да събере количествени данни, с анкетата се цели и повишаване на осведомеността относно нормализирани форми на насилие.
- Качествени интервюта с лица от всички изброени групи, които споделят преживяванията си и оценяват адекватността на наличната подкрепа.
- Фокус група с професионалисти, предоставящи правна, психологическа или социална подкрепа на ЛБТИ+ хора, с фокус върху предотвратяване на повторна виктимизация и разработване на по-ефективни практики.
- Изследване на добри практики от ЕС, при което се установяват модели за работа с ЛБТИ+ хора, преживели НОП, в различни държави членки.

Събраните данни са обобщени в настоящия национален доклад и ще послужат за застъпничество пред националните институции, както и за сътрудничество с организации от гражданския сектор, предоставящи услуги на жертви на НОП. Чрез този доклад „Билитис“ цели да допринесе за по-доброто прилагане на политиките на ЕС по превенция и борба с НОП, както и за разработването на стандарти и инструменти, съобразени с нуждите на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България.

| Контекст и обосновка

НОП срещу ЛБТИ+ хора е сериозен и недостатъчно признат проблем в България. Въпреки че домашното насилие, сексуалното насилие и насилието в публичното пространство са предмет на обществено обсъждане и нормативни инициативи, преживяванията на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора остават до голяма степен невидими. Съществуващото законодателство и държавните механизми за подкрепа не отразяват спецификите на насилието, преживявано от тези групи, нито предлагат услуги, съобразени с техните нужди. Форми на насилие, като т.нар. коригиращо изнасилване, публичното засрамване заради сексуална ориентация или полова идентичност и отказът от медицински грижи често не се разпознават като форми на НОП, а още по-рядко биват регистрирани и насочени към институциите.

Масовото навлизане на антиджендър движението в България през 2018 г., провокирано основно от кампанията срещу Истанбулската конвенция, доведе до рязко засилване на враждебната реторика и обществената стигма спрямо ЛГБТИ хора. Това създаде среда на страх и несигурност, в която словото на омразата и дискриминацията се нормализираха, включително в медиите и в политическото говорене. В резултат много ЛГБТИ хора бяха подложени на засилена социална изолация и психоемоционален стрес, а достъпът им до подкрепа и защита от институциите беше ограничен.

| Анализ на данните

Количествените данни от онлайн анкетата бяха обработени с помощта на дескриптивна статистика и изкуствен интелект с цел да се установят честотата на различните видове насилие и профилът на хората, които са го преживели. Качествените данни от интервюта и фокус групата бяха анализирани чрез тематичен анализ, с използване на кодиране по теми, свързани с преживяното насилие, търсената и получената подкрепа, както и с бариерите пред достъпа до защита. Анализът на правната рамка беше изготвен от външен експерт – д-р Силвия Петкова, която има опит в криминалното право и в дела на защита на ЛБТИ+ хора, пострадали от насилие.

| Етични съображения

Изследването беше проведено в съответствие с основни етични принципи, включително: доброволно участие, информирано съгласие, гарантиране на анонимността и поверителността, както и минимизиране на възможните вреди за участниците. Всички въпроси в анкетата и интервюта бяха формулирани с чувствителност към преживяванията на участниците. Интервюиращите имаха опит в работа с хора, преживели травми, както и с уязвими групи и предлагаха възможност за прекъсване или отказ от участие на всеки етап. Данните се съхраняват в защитена среда, без възможност участниците да бъдат идентифицирани.

Правна рамка и съдебна практика

Автор: г-р Силвия Петкова

Настоящият доклад обхваща изследване на българската правна рамка, която се отнася до защитата от насилие, основано на пола, сексуалната ориентация и половата идентичност, при лесбийки, бисексуални жени, транс, небинарни и интерсекс хора. За целите на настоящия доклад като „насилие, основано на пола, сексуалната ориентация и половата идентичност“ при посочените групи се разглеждат следните форми:

- домашно насилие при еднополови двойки – жени, в неговите гражданскоправни и наказателноправни аспекти;
- тормоз;
- престъпления от омраза;
- други форми, които не попадат в класическата дефиниция на понятието за насилие, но заслужават внимание.

РАЗДЕЛ I. ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Домашното насилие над лесбийки, бисексуални жени, транс, небинарни и интерсекс хора може да се разглежда в два аспекта: гражданскоправен и наказателноправен.

А. Гражданскоправен аспект на защитата от домашно насилие

Гражданскоправният аспект на защитата от домашно насилие може да се разграничи в две посоки: насилие в рамките на еднополово фактическо съжителство и насилие, осъществено от различни категории физически лица спрямо техен роднина с различна сексуална ориентация или пола идентичност.

До 01.01.2024 г. въпросът за защитата от домашно насилие на лица, намиращи се в еднополови отношения, не беше уреден в българското законодателство.

Съгласно действащата до посочената дата правна уредба, а именно чл. 2, ал. 1 от Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН), „домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство“.

От посочената легална дефиниция става ясно, че пострадал от домашно насилие може да бъде лице, което:

- се намира в родствена връзка с извършителя;
- е или е било в семейна връзка с извършителя

или

- е или е било във фактическо съпружеско съжителство с извършителя.

Така предвидената правна уредба предпоставяше практическа защита в полза на хора от ЛГБТИ общността единствено по отношение на насилие, извършено от лице, с което се намира в родствена връзка (например майка, баща, баба, дядо, леля, чичо), както и от лице, което се намира във фактическо съпружеско съжителство с родителя (вж. чл. 3, т. 10 от ЗЗДН).

Що се отнася до защитата от домашно насилие на лица, намиращи се в еднополова връзка или в еднополово съжителство, при действащата уредба на ЗЗДН такава практически липсваше. Причината за това се състоеше във формулировките „семейна връзка“ и „фактическо съпружеско съжителство“ – понятия, които българското национално право тълкува стеснително. Смята се, че те обхващат семейството в тесен смисъл (брачна връзка), а също и фактическото съжителство на семейни начала, което е аналогично на брачната връзка, но без формалното наличие на сключен брак. Единственият аргумент в полза на това тълкуване е разпоредбата на чл. 46, ал. 1 от Конституцията на Република България, според която „бракът е доброволен съюз между мъж и

жена“. Тоест Върховният закон на страната не предоставя възможност за сключване на законен граждански брак между лица от един и същи пол. Същевременно в изключително осъзнатата съдебна практика, когато се разглеждат молби за защита от домашно насилие от страна на лица, намиращи се в еднополово фактическо съжителство с извършителя на насилието, се застъпва тезата, че доколкото само връзката между мъж и жена се приема за „съпружеска“ от Конституцията, то и за фактическо съпружеско съжителство следва да се приема единствено връзката между партньори от различен пол. Поради това лицата от един и същи пол, които се намират във фактическо съжителство, не попаднаха в обхвата на закрилата, предвидена в ЗЗДН.

Прегледът на съдебните актове, постановени при действащата до 01.01.2024 г. правна уредба в ЗЗДН, показва изключително малък брой такива актове. За прегледа е използвана правноинформационната система „АПИС Право“. Идентифицирани са общо 20 703 съдебни решения, постановени по повод молби за защита от домашно насилие. Така идентифицираните съдебни актове са постановени за периода от влизането в сила на ЗЗДН през м. март 2005 г. до настоящия момент (20 години). От тях са идентифицирани три акта, постановени във връзка със защита от домашно насилие в еднополови двойки, като и трите се отнасят до един и същ случай.

Лице от женски пол е подало молба за издаване на заповед за защита по реда на ЗЗДН от Районен съд – Бургас. Поводът за искането е извършени от партньорката на молителката актове, съставляващи домашно насилие. С Определение

№970 от 14.02.2023 г. по гр. дело №855 по описа за 2023 г. Районен съд – Бургас е върнал молбата като недопустима и е прекратил делото. Съображението на първоинстанционния съд е, че молбата не е подадена срещу лице, което може да има качеството „извършител на домашно насилие“ по смисъла на чл. 3 от ЗЗДН. Причините за постановвяването на съдебния акт в посочения смисъл са следните:

- Съдът е приел, че няма легална дефиниция на понятието „фактическо съпружеско съжителство“ в ЗЗДН, поради което то следва да се тълкува в смисъла, възприет в правната доктрина: фактическо съпружеско съжителство е относително стабилен съюз между лица от различен пол – мъж и жена, който възниква и съществува като фактическо състояние, без да е необходимо спазването на някаква правно регулирана процедура.
- Съдът се е позовал на Постановление №5 от 1969 г. на Пленума на Върховния съд, съгласно което фактическото съжителство е траен съюз, относително стабилен като фактическо състояние, без да е необходимо намерение да се съжителства трайно. Бургаският районен съд е приел, че доколкото думата „съпружеско“ предполага съжителство, осъществявано като това на съпрузи в брак, а според българското законодателство брак може да се сключи само между мъж и жена, то фактическото съжителство на еднополови двойки не представлява „фактическо съпружеско съжителство“ по смисъла на чл. 3, т. 2 от ЗЗДН.

Срещу Определение №970 от 14.02.2023 г. по гр. дело №855 по описа за 2023 г. на Районен съд – Бургас е подадена частна жалба от страна на молителката, като с Определение №640 от 02.03.2023 г. на Окръжен съд – Бургас по в.ч.гр.г. №395/2023 г. жалбата е уважена, а делото е върнато на Районен съд – Бургас. Дадени са задължителни указания към Районния съд по приложението на закона, като му е указано да приеме молбата за допустима и да се произнесе по нея.

Случаят е разпределен на друг състав на Районен съд – Бургас, който с Решение №1364 от 19.06.2023 г. на Районен съд – Бургас по гр. дело №855/2023 г. предприема следните мерки за закрила на молителката:

- задължава партньорката ѝ да се въздържа от извършване на домашно насилие спрямо нея;
- забранява на партньорката ѝ да я приближава на по-малко от 100 м;
- забранява на партньорката ѝ да приближава жилището ѝ и местата ѝ за социални контакти и отгих на по-малко от 100 м.

Срокът на мерките е 18 месеца, който е и максимално допустимият съгласно чл. 5, ал. 2 от ЗЗДН.

Интерес представлява и решението на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по делото Силвия Димитрова срещу България (Жалба №14728/2015 г.). Жалбата е подадена с оплакване, че молбата на жалбоподателката за закрила от домашно насилие, извършено от бившата ѝ партньорка,

е отхвърлена поради липса на ефективно правно средство за защита. Тази липса е обоснована от обстоятелството, че действащото до 01.01.2024 г. българско законодателство признава брака само като съюз между мъж и жена, поради което се приема, че фактическо съпружеско съжителство може да съществува само между две лица от противоположен пол, следователно случаят на жалбоподателката и лицето от същия пол, визирано в молбата ѝ, не е сред предвидените в закона.

Съдебният акт, с който се отхвърля искането за защита като недопустимо, не е обжалван пред горните инстанции. Вместо това е подадена жалба до Комисията за защита от дискриминация (КЗД) по повод този акт с оплакване, че като изключва от предоставяната защита лицата в еднополово фактическо съжителство, ЗЗДН установява дискриминационно отношение спрямо тях, основано на семейното положение, сексуалната ориентация и пола. Във връзка с това оплакване е постановено решение от 20 юни 2016 г. на КЗД, с което жалбата е приета за неоснователна с аргумент, че разпоредбите на Закона за защита от дискриминация (ЗЗДискр) не водят до третиране, което може да се квалифицира като дискриминационно във връзка с посочените критерии.

Така подадената жалба до ЕСПЧ е обявена за недопустима по следните съображения:

- Според ЕСПЧ е имало интерес да се оспори разпореждането на Софийския районен съд от 7 октомври 2014 г. пред по-горните съдебни инстанции, по-специално като

се повдигне пред тях оплакването за дискриминационно третиране, за да им се даде възможност да дадат своето тълкуване на ЗЗДН относно прилагането на защитните му разпоредби по отношение на потенциални жертви в рамките на еднopolовите двойки. При отсъствието на каквото и да е съдебно решение, доказващо противното, ЕСПЧ счита, че средството за защита, с което жалбоподателката е разполагала пред съдебните инстанции и което тя се е въздържала да упражни, не е било очевидно обречено на неуспех.

- ЕСПЧ отбелязва наред с това, че пред КЗД жалбоподателката е направила твърдения за произтичащо от ЗЗДН дискриминационно третиране, а Комисията се е произнесла с решение, подлежащо на обжалване, което жалбоподателката обаче не е оспорила (вж. по-горе). Съдът счита, че и по този въпрос не е негова задача да спекулира относно евентуалното заключение, до което административните съдилища биха стигнали по отношение на оплакванията на жалбоподателката, и не вижда причина да я освободи от задължението за изчерпване на вътрешноправните средства за защита.

Казано иначе, ЕСПЧ отхвърля жалбата на процедурно основание, тъй като жалбоподателката не е проявила необходимата активност, каквато възможност националното право ѝ предоставя, и поради това не е изчерпала вътрешноправните си средства за защита.

При действащата до 01.01.2024 г. правна уредба по ЗЗДН неуреден беше и принципният въпрос, засягащ еднopolови

партньори с валидно сключен брак в друга държава – членка на ЕС. Този брак, макар и да е валиден съобразно законодателството на държавата, в която е сключен, както и във всички държави, в които се признават бракове на партньори от същия пол, няма правна стойност в Република България. Причината за това се корени в колизията между чл. 46, ал. 1 от Конституцията и чл. 75, ал. 3 от Кодекса на международното частно право. Според последния в България се признава брак, сключен в чужбина, ако е спазена формата, установена в правото на държавата, пред чийто орган той се сключва. В случая, доколкото Конституцията е върховен закон и другите закони не могат да ѝ противоречат (чл. 5, ал. 1), цитираната разпоредба на Кодекса не следва да се прилага по отношение на брак между лица от един и същи пол, сключен извън пределите на България.

При действащата до 01.01.2024 г. правна уредба не се идентифицират съдебни актове по реда на ЗЗДН, отнасящи се до случаи на НОП срещу транс, интерсекс и небинарни хора.

С изменение на ЗЗДН, обнародвано в Държавен вестник, бр. 69 от 2023 г., се предвижда допълнителна защита от домашно насилие по отношение на лица, които се намират в „интимна връзка“ с извършителя на насилието. Законодателят уреди и легална дефиниция на това понятие, определяйки го като „съвкупност от доброволни и трайни лични, интимни и сексуални отношения между две физически лица от мъжки и женски пол, независимо от това дали споделят едно домакинство и чието възникване, съдържание и прекратяване не са обект на правно регулиране от друг закон. Трайни по смисъла на предходното изречение са отношения с продъл-

жителност поне от 60 дни“ (§1, т. 6 от допълнителните разпоредби на ЗЗДН).

Следва да се обърне внимание на дефиницията, предложена в проекта на закон за изменение и допълнение на ЗЗДН (сигнатура 49-354-01-87, дата на постъпване в Народното събрание 01.08.2023 г.). Съгласно нея „интимна връзка е доброволен относително траен съюз между две лица, който възниква и съществува като фактическо състояние, без да е необходимо спазването на правно регулирана процедура и независимо дали лицата споделят общо домакинство, като водещ елемент е строго личният характер на техните отношения“.

От посочената дефиниция става ясно, че в първоначално внесения законопроект българският законодател не се е ограничил с посочване на пола на лицата, които е допустимо да участват в интимната връзка, за да могат да получат закрила от домашно насилие. Редакцията на дефиницията, която ограничава участниците в интимната връзка до физически лица от мъжки и женски пол и която е действаща към момента, е приета по дискриминационни подбуди в рамките на обсъжданията на законопроекта в пленарната зала. Подбудите се определят като дискриминационни поради това, че в хода на обсъжданията две от парламентарно представените политически партии настояха да се направи нарочно разграничение между еднополовите и разнополовите двойки. Според депутатите с липсата на уточнение, че интимната връзка е допустима само между лица от мъжки и женски пол, се цели не защита на жертвите на домашно насилие, а „прокарване на гъендърски интереси и влияния“.

Въпреки това приетата дефиниция, включително и с уточнението, че интимната връзка е „съвкупност от доброволни и трайни лични, интимни и сексуални отношения между две физически лица от мъжки и женски пол“, може да има двойствено тълкуване.

От една страна, тълкувана стриктно, дефиницията сочи, че за целите на защитата от домашно насилие закрила могат да получат само лица, които се намират в интимна връзка с партньор от противоположния пол.

От друга страна обаче, така възприетата от законодателя формулировка е изключително неясна, като предоставя възможност и за по-широко тълкуване – в смисъл, че за целите на закрилата от домашно насилие се изключват интерсекс хората, доколкото те не могат да бъдат определени като мъже или като жени по пол. При това по-широко тълкуване може да се приеме, че нововъведената възможност за закрила от домашно насилие обхваща както интимната връзка между две лица от мъжки и женски пол, така и интимната връзка между две лица от мъжки пол и две лица от женски пол. Във всички случаи начинът, по който следва да се тълкува разпоредбата, ще се определя от всеки конкретен съдебен състав, разглеждащ конкретна молба за защита от домашно насилие. Така или иначе, неясната законодателна уредба може да доведе до противоречива съдебна практика. Някои съдии например биха могли да приемат по-широкото тълкуване и да предоставят закрила по отношение на лица от един и същи пол, намиращи се в интимна връзка, а други – да са осланият на по-тясното тълкуване и да отказват защита на такива лица. В подобна хипотеза се стига до раз-

лично третиране на лица, които се намират в една и съща обективна ситуация.

Към момента на изготвяне на настоящия доклад не беше идентифицирана съдебна практика по приложението на посочената дефиниция в контекста на защитата от домашно насилие по отношение на лице, намиращо се в еднополова интимна връзка с извършителя.

Не бяха идентифицирани и съдебни актове по реда на ЗЗДН, отнасящи се до случаи на НОП срещу транс, интерсекс и небинарни хора.

Липсата на съдебни актове по приложението на действащата нормативна уредба на ЗЗДН, отнасящи се до предоставянето на закрила спрямо лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора, може да се дължи както на липсата на молби за закрила от изброените групи, така и на висящост на граждански дела по подадени молби. При висящи дела по подадени молби за закрила няма постановен съдебен акт, поради което в правноинформационните системи липсва информация за тези дела.

Извод

Както при действащата до 01.01.2024 г. правна уредба за защита от домашно насилие, така и при актуалната правна уредба на въпроса не е налице равен достъп на лесбийките, бисексуалните жени, транс, интерсекс и небинарните хора до правна закрила и справедливо правосъдие в случаи на преживявано НОП.

Липсата на адекватна правна уредба демотибира посочената категория лица да подават молби за закрила, което обяснява и изключително оскъдния брой съдебни актове по тази материя.

Б. Наказателноправен аспект на защитата от домашно насилие

През 2019 г. в особена част на Наказателния кодекс (НК) за някои видове престъпления, извършени в условията на домашно насилие, бяха предвидени по-тежки наказания. Това са убийството (чл. 116, ал. 1, т. 1а), телесната повреда (чл. 131, ал. 1, т. 5а), отвличането (чл. 142, ал. 2, т. 5а), противозаконното лишаване от свобода (чл. 142а, ал. 4), принудата (чл. 143, ал. 3, т. 1), закана с престъпление (чл. 144, ал. 3, т. 3) и следенето (чл. 144а, ал. 3).

Разпоредбата на чл. 93, т. 31 от НК урежда предпоставките, при чието наличие се приема, че престъплението е извършено в условията на домашно насилие. При първоначално действащата ѝ редакция, обнародвана в Държавен вестник, бр. 16 от 2019 г., се приемаше, че „престъплението е извършено „в условията на домашно насилие“, ако е предшестващо от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“.

За разлика от ЗЗДН, тази формулировка на НК предоставя възможност за по-тежка правна квалификация при извършване на някое от гореизброените престъпления, когато извършителят живее или е живял в общо домакинство с пострадалия. Липсата на изрично уточнение, че тази квалификация се ограничава до изискването двете лица да са от различен пол, води до извода, че извършителят и пострадалият могат да бъдат лица от един и същи пол. Цитираната формулировка изключва възможностите за по-тежка правна квалификация на престъпленията, извършени по отношение на лица, намиращи се в интимна връзка, но без да споделят общо домакинство. Това изключване не се поставя във връзка с изискване лицата да са от различен пол, т.е. то обхваща еднакво както разположените, така и еднородните партньори, които не живеят или не са живели в общо домакинство.

С изменението в чл. 93, ал. 13 от НК, обнародвано в Държавен вестник, бр. 67 от 2023 г., единствено беше премахнато изискването престъплението да е предшествано от системно (с три или повече акта) извършване на домашно насилие. В действащата редакция „престъплението е извършено „в условията на домашно насилие“, ако е извършено чрез упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“. Така направеното изменение не влияе върху възможностите

за по-тежка правна квалификация по отношение на изброените по-горе престъпления, извършени по отношение на партньор от същия пол.

Извод

Действащата формулировка на НК, с която се дефинира домашното насилие за целите на наказателното преследване от самото си приемане, в принципен план позволява равен достъп до правна закрила и справедливо правосъдие в полза на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора срещу престъпления, основани на пола.

Въпреки това не са идентифицирани присъди или други съдебни актове, касаещи случаи на престъпления, основани на пола, по които пострадали са лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора.

Липсата на такива съдебни актове може да се дължи както на липса на подадени сигнали за извършени престъпления, така и на висящи производства по подадени сигнали.

За пълнота на изложението следва да се отбележи подходът на българския законодател по отношение на телесните повреди.

Съгласно чл. 161, ал. 2 от НК за средна телесна повреда, причинена на съпруг, наказателното производство се образува по тължба на пострадалия до прокуратурата, т.е. престъплението е от частно-публичен характер и наказателноправното му преследване се поставя в зависимост от волята на пострадалото лице. В контекста на разглеждания въпрос за

правната рамка, даваща възможност за закрила на хора от ЛГБТИ общността, и по-точно на лесбийките, бисексуалните жени, транс, интерсекс и небинарните хора от домашно насилие, тази разпоредба представлява особен интерес. Причините за това са няколко.

На първо място, следва да се отбележи, че съгласно българското законодателство (чл. 129, ал. 2 от НК) средна телесна повреда е налице, ако е причинено: трайно отслабване на зрението или слуха; трайно затрудняване на речта, на движението на крайниците, снагата или врата, на функциите на половите органи без причиняване на хетерогна неспособност; счупване на челюст или избиване на зъби, без които се затруднява гъвченето или говоренето; обезобразяване на лицето или на други части от тялото; постоянно разстройство на здравето, неопасно за живота, или разстройство на здравето, временно опасно за живота; наранявания, които проникват в черепната, гръдната и коремната кухина. Тоест причиняването на такъв вид телесна повреда на самостоятелно основание може да се квалифицира като акт на физическо насилие по смисъла на чл. 2, ал. 1 от ЗЗДН.

Както посочихме по-горе, разпоредбата на чл. 161, ал. 2 от НК ограничава наказателното преследване до волята на пострадали от средна телесна повреда, който има качеството „съпруг“ на извършителя. Основавайки се на разпоредбата на чл. 46 ал. 1 от Конституцията, която признава това качество само по отношение на лица от различен пол, стигаме до извода, че когато средната телесна повреда е причинена на партньор на извършителя от същия пол, то наказателното преследване ще се преследва по общия ред и независимо от

Волята на пострадалия. В случая в рамките на посочената разпоредба откриваме по-ефективна наказателноправна защита по отношение на лицата от един и същи пол, които споделят общо домакинство, за сметка на лицата от различен пол, които са сключили граждански брак.

РАЗДЕЛ II. ТОРМОЗ

В българското законодателство тормозът е уреден в ЗЗДискр.

В чл. 4 от ЗЗДискр се забраняват пряката и непряката дискриминация по изчерпателно изброени признаци, сред които са полът и сексуалната ориентация. Половата идентичност не е изрично спомената като дискриминационен признак, за който се предвижда закрила, но разпоредбата препраща към международните договори, по които Република България е страна. Това означава, че ако в ратифициран по реда на Конституцията международен договор се забранява дискриминацията по признак „полова идентичност“, то държавата е длъжна да осигури закрила на лице, което е станало жертва на дискриминация по този признак.

Класическият институт на тормоза е дефиниран в §1, т. 1 от допълнителните разпоредби на ЗЗДискр. Според посочената разпоредба в относимата ѝ част „тормоз“ е всяко нежелано поведение на основата на пол или сексуална ориентация, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат нахърняване достойнството на лицето и създаване на враждебна, принизяваща, унижителна, обидна или застрашителна среда. Съгласно чл. 5 от същия закон

тормозът е форма на дискриминация.

Редът за получаване на закрила е чрез сезиране на КЗД посредством подаване на жалба от засегнатото лице. Защитата от дискриминация по признаците „пол“ и „сексуална ориентация“ се предоставя при упражняване на правото на труд, на образование и обучение, както и при упражняването на други права, които са общо уредени:

- Не се допуска отказ на предоставяне на стоки или услуги, както и предоставянето на стоки или услуги от по-ниско качество или при по-неблагоприятни условия на основата на признака „пол“ или „сексуална ориентация“.
- Не се допуска дискриминация на основата на признака „пол“ или „сексуална ориентация“ в публичния или реалния сектор, пряко или непряко, свързана с извършването на стопанска дейност, включително по отношение на създаването, оборудването или разширяването на стопанска дейност или на започването или разширяването на всякаква друга форма на такава дейност.
- В горепосочените дейности отхвърлянето или понасянето от дадено лице на поведение, което съставлява тормоз или сексуален тормоз, не могат да послужат за основание при вземането на решение, което засяга това лице.

Решенията на КЗД подлежат на обжалване пред съответния местно компетентен административен съд. Законът предвижда възможност и за провеждане на самостоятелно съдебно производство за защита от дискриминация, когато

едновременно с искането за установяване на нарушение, пострадалото от дискриминация лице желае да получи и обезщетение за претърпените от него имуществени и/или немуществени вреди вследствие на дискриминацията.

33Дискр предвижда и редица санкции в тежест на лицата, които са нарушили разпоредбите на закона и са допуснали неравно третиране по признака „пол“ или „сексуална ориентация“. Санкциите са следните:

- За извършване на дискриминация нарушителят се наказва с глоба от 250 до 2000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.
- Размерът на санкцията се определя от решаващия орган (Комисията или съда) според тежестта на нарушението, личността на нарушителя и други обстоятелства, установени за конкретния случай. Тази санкция се отнася до физическите лица.
- При повторно нарушение санкцията е в двоен размер.
- Когато нарушението е извършено при осъществяване на дейността на юридическо лице, на него му се налага имуществена санкция от 250 до 2500 лв. За допускане на нарушението ръководителят на юридическо лице – работодател, се наказва с глоба от 200 до 2000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.

При прегледа на практиката на КЗД, публикувана на официалната интернет страница, не установихме решения, засягащи въпросите за защита от дискриминация по признака

„пол“ или „сексуална ориентация“ на лесбийки, бисексуални и транссексуални жени. Причината е по-скоро, че такива решения не са публикувани за обществен достъп, отколкото че липсват – предвид това, че България все още е една от най-нетолерантните страни по отношение на пола, сексуалната ориентация и половата идентичност, а дискриминацията често се осъществява както на обществено, така и на институционално ниво.

При прегледа чрез правноинформационната система „АПИС Право“ на съдебната практика на българските съдилища по отношение на защитата от дискриминация по признака „пол“ или „сексуална ориентация“ установихме четири съдебни решения относно произнасяния по искания за защита от дискриминация по признака „сексуална ориентация“.

Решенията са следните:

Решение №6163 от 05.09.2012 г. по гр. дело №3435 по описа за 2010 г. на Софийския градски съд.

Решението е публикувано в правноинформационната система със заличени данни, поради което не може да се посочи срещу кое лице е постановено.

С посоченото решение съдът осъжда електронно издание да заплати 25 001 лв. обезщетение на лице за накърняване на честта и доброто име чрез статия със заглавие „И.П.: Я.– гей, И.Ф. – лесбийка“ с автор Я.Д. В тази статия е било разпространено обидно и същевременно клеветническо твърдение,

засягащо личната сфера на ищеца и създаващо явно външно впечатление за невярно и позорящо за ищеца обстоятелство – за хомосексуалната му ориентация. В статията са били посочени името и занятието на ищеца, както и обстоятелството, че е лидер на една конкретна политическа партия.

Решението се отнася до две лица – едно от мъжки и едно от женски пол.

Решение №3401 от 19.05.2017 г. по адм. дело №387 по описа за 2017 г. на Административен съд – София-град

С решението се отхвърля жалба на юридическо лице срещу решение на КЗД в частта, в която „е установено, че жалбоподателят, с излъчване на изказване от 28.04.2011 г. на А. С., в предаването „На инат“, засягащо честта и достойнството на лицата с хомосексуална ориентация и своето бездействие по отношение на изказванията, е допуснало нарушение на забраната за дискриминация, разписана в чл. 6 ЗЗДискр. и е осъществил дискриминация под формата на тормоз по смисъла на т. 1, §1 от ДР на ЗЗДискр. на основаната на признак сексуална ориентация, както и в частта, с която на дружеството е наложена глоба в размер на 300,00 лв.“.

Решението се отнася до лице от женски пол.

Решение №346 от 27.10.2022 г. по адм. дело №143 по описа за 2022 г. на Административен съд – Добрич

С решението е отхвърлена жалба от физическо лице против решение на КЗД в частта, в която „е установена дискриминация, извършена от жалбоподателя, под формата на „тормоз“ по см. на § 1, т. 1 от 33Дискр по признак „сексуална ориентация“ по см. на чл. 4, ал. 2 във Вр. с чл. 4, ал. 1 от с. з. отношение на заинтересованата страна А. Х. Б.; наложена е глоба в размер на 500 лв.; дадено е предписание на жалбоподателя, на основание чл. 47, т. 4 от 33Дискр да се въздържа за в бъдеще от подобни дискриминационни действия и да не допуска наличието на обстоятелства, които биха могли да доведат до определена форма на дискриминация или съмнение за такава“.

Решението се отнася за лице от женски пол.

Решение №2371 от 12.04.2022 г. по адм. дело №7611 по описа за 2021 г. на Административен съд – София-град

С решението е уважена жалба от физическо лице, подадена против решение на КЗД, с което е установено, че жалбоподателят „е осъществил пряка дискриминация по чл. 4, ал. 1 от 33Дискр, по признаците „раса“, „сексуална ориентация“ и „лично положение“ с използването на следните изрази в изявлението си на 25.06.20 г., на нарочно организирана пресконференция в П. „България“ по повод трансфер на млад български футболист в отбор от чужбина: „ние взимаме на кило

такива от джунглите там по А., по насам-натам“, „защото той казал бел педераст, а на нашите са му викали черен педераст“, „гледай сега, никога черен нема да храни бел момчета“; В т. II от диспозитива – на осн. чл. 47, т. 3 Вр. чл. 78, ал. 1 от ЗЗДискр на С. – в качеството на член на ИК на Б., както и в качеството на ИД на П. [фирма]-С., поради установената дискриминация само по признак „раса“ е наложена глоба в размер на 500 лв.“

Решението се отнася до пострадало лице от мъжки пол.

РАЗДЕЛ III. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ОМРАЗА

Понятието „престъпления от омраза“ не е легално, а е разговорно. С него общо се маркират всички престъпления, които са извършени по дискриминационни побуди. Такова може да бъде всяко престъпление, но в ограничен брой състави в НК дискриминационният мотив представлява обстоятелство, предполагащо по-тежко наказание за деянието.

По отношение на деяния, за които дискриминационният мотив не се предвижда от законодателя като квалифициращ признак, обосноваващ по-тежко наказание, ако в хода на делото се установи, че престъплението е извършено на основата на пола, сексуалната ориентация или половата идентичност на жертвата, съдът го зачита като утежняващо отговорността обстоятелство.

Съставите на престъпления, за които дискриминационните мотиви се предвиждат като квалифициращи признаци, са следните:

- Убийство по чл. 116, ал. 1, т. 11. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от петнайсет до двайсет години, доживотен затвор или доживотен затвор без замяна.
- Телесна повреда по чл. 131, ал. 1, т. 12. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от три до петнайсет години при тежка телесна повреда; от две до десет години при средна телесна повреда; до три години при лека телесна повреда с разстройство на здравето и до една година или пробация без разстройство на здравето.
- Отвлечане по чл. 142, ал. 2, т. 9. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от седем до петнайсет години.
- Противозаконно лишаване от свобода по чл. 142а, ал. 3, т. 3. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от три до десет години.
- Унищожаване и повреждане по чл. 216, ал. 5, т. 4. Предвиденото наказание е лишаване от свобода до десет години.
- Явно подбуждане към престъпление по чл. 320, ал. 3. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от две до десет години.

Следва да се посочи, че квалифициращият признак съгласно посочените разпоредби е формулиран като „свързани със сексуалната ориентация подбуди“. Когато престъпленията са извършени по подбуди, свързани с пола или с половата

идентичност, съгът следва да отчете това обстоятелство като утежняващо отговорността.

Понеже по-тежкото наказване за престъпления, извършени по „свързани със сексуалната ориентация подбуди“, беше предвидено със законодателни изменения от 2023 и 2024 г., към настоящия момент не може да се посочи релевантна съдебна практика по приложението им.

РАЗДЕЛ IV. ДРУГИ ФОРМИ НА НАСИЛИЕ

Като своеобразна форма на институционално насилие по отношение на лесбийки, бисексуални и транссексуални жени следва да се посочат отказите на държавните органи за:

- юридическо признаване на пола на транссексуални жени;
- предоставяне на бежански статус на лица, преследвани в държавата си по произход въз основа на сексуална ориентация или полова идентичност.

А. Юридическо признаване на пола

До 2021 г. съществуваше противоречива съдебна практика по отношение на въпросите за признаването на пола и отразяването му в официалните документи за самоличност при транссексуални лица.

От 82 съдебни решения по искания за признаване на пола на транссексуални лица до 2021 г. съдилищата в България са

постановили 37 отказа, а 45 искания са уважени и са направени съответни промени в документите за самоличност на молителите, като при признаването на пола са допуснати промени в имената и единните граждански номера.

През 2021 г. беше постановено решение на Конституционния съд, според което Конституцията не предвижда възможност за признаване на пола на транссексуални лица. Такава възможност според Конституционния съд се допуска само по отношение на интерсексуалните лица.

В началото на 2024 г. състав на Върховния касационен съд отправи преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз със следните въпроси:

1. Допускат ли установените в чл. 9 от Договора за Европейския съюз, чл. 8 и чл. 21 от Консолидирания текст на Договора за функциониране на Европейския съюз принципи на равенство на европейските граждани и на свободно движение, утвърдени с разпоредбите на чл. 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз и чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, национална правна уредба на гържава членка, която изключва всякаква възможност за извършване на промяна във вече вписаните данни относно пола, името и единния граждански номер в актовете за гражданско състояние на молител, който твърди, че е транссексуален?
2. Допускат ли установените в чл. 9 от Договора за Европейския съюз, чл. 8 и чл. 21 от Консолидирания текст на Договора за функциониране на Европейския съюз

принципи на равенство на европейските граждани и на свободно движение, както и установената в чл. 10 от Договора за функциониране на Европейския съюз забрана на всякаква форма на дискриминация, основана на пол, раса или етническа принадлежност, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация, утвърдени с разпоредбите на чл. 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз и чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, както и принципът на ефективно правно средство за защита, установяване на национална съдебна практика (в случая с Тълкувателно решение №2/2023 г. на Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд), съгласно която се приема, че обективното материално право, действащо на територията на една държава – членка на ЕС, не предвижда възможност за промяна на пола, името и единния граждански номер в актовете за гражданско състояние на молител, който твърди, че е транссексуален, след като по този начин го поставя в различно положение в сравнение с това, което би имал в друга държава членка, чиято национална съдебна практика приема обратното?

Допустима ли е и национална практика, която поради религиозни ценности и морални норми не допуска промяна на половата идентичност освен в случаи на необходимост по медицински причини само за определени лица – интерсексуалните?

Допустима ли е и национална практика, която приема, че е възможна промяна на пола само в определени случаи поради религиозни ценности и морални норми

и по медицински причини само за определени лица (интерсексуалните), но не и в останалите случаи на промяна на половата идентичност поради други, различни медицински причини?

3. Установеното с практиката на Съда на Европейския съюз във връзка с приложението на Директива 2004/38/ЕО и чл. 21, §1 от Договора за функциониране на Европейския съюз (съобразно приетото в решения по дела C-673/16, C-490/20) задължение на държава – членка на ЕС, да признае гражданското състояние на лицата, установено в друга държава членка, съгласно правото на последната, важи ли и по отношение на пола като един от основните елементи на гражданска регистрация и налага ли при установена настъпила промяна на пола в друга държава членка на лице, което е и български гражданин, извършване на вписване на това обстоятелство в съответните регистри в Република България?
4. Допустимо ли е – с оглед на правата, произтичащи от Хартата на основните права на Европейския съюз и Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи за справедлив съдебен процес, възприемане на задължително тълкуване на Конституцията, дадено с решение на Конституционен съд, съгласно което понятието „пол“ се възприема само в неговия биологичен смисъл, съобразено ли е то с изискванията на правото на Съюза и може ли да съставлява юридическа пречка за отразяване на смяната на пола?

Б. Предоставяне на статус на бежанец

Пред българските институции са поставяни въпросите за допустимостта за предоставяне на статус на бежанец по отношение на лица, които поради сексуалната си ориентация са застрашени от преследване в държавата си по произход.

По темата са идентифицирани 12 съдебни решения, публикувани в правноинформационната система „АПИС Право“, като 4 от тях са с постановен отказ за предоставяне на статус на бежанец на граждани на Руската федерация и на Мароко.

Изводи от анализа на правната рамка и съдебната практика

Въпреки частични законодателни защити ЛБТИ+ хората в България нямат равен достъп до закрила, правосъдие и възможности за правен отговор при НОП.

- Законът за защита от домашното насилие не осигурява равнопоставена защита на лица в еднополови връзки и създава правна несигурност чрез дискриминационната дефиниция на „интимна връзка“.
- Не съществува съдебна практика по ЗЗДН, свързана със защита на транс, интерсекс и небинарни хора, което показва липса на достъп до правосъдие за тези групи.
- Формулировката в НК технически допуска защита на еднополови партньори, но липсата на съдебни дела сочи към неефективност на тази възможност на практика.

- Половата идентичност не е изрично призната в ЗЗДискр, а защитата от тормоз е слабо прилагана и липсва последователна съдебна практика.
- Квалифициращият мотив „сексуална ориентация“ е включен само в ограничен брой престъпления от омраза, докато половата идентичност не е защитен признак.
- Трудната и понастоящем блокирана правна процедура за признаване на пола на транс хора и отказите за предоставяне на бежански статус представляват форми на институционализирано насилие.

Анализ на данните от онлайн анкетата

Проведената между 6 януари и 6 февруари 2025 г. онлайн анкета даде възможност на ЛБТИ+ хората в България да споделят – често за първи път – лични истории на насилие, преживяна дискриминация и борба за достойнство. В рамките на това изследване събрахме не просто данни, а свидетелства за болка, изолация, но и за устойчивост. Анкетата бе попълнена от 266 души, от които 237 отговарят на критериите за включване (те са пълнолетни ЛБТИ+ жени и/или транс/интерсекс лица, живеещи в България). Онлайн форматът създаде усещане за безопасност и анонимност, но също така ограничи достъпа за онези, които нямат стабилна интернет връзка или дигитални умения.

Макар липсата на хетеросексуална контролна група да не позволява сравнения с по-широкото население, вътрешната картина, която се очертава от отговорите, е категорична: ЛБТИ+ хората в България се срещат с тревожно високо ниво на насилие – в семейството, в училище, на улицата, на работното място и дори в институции, от които очакваме подкрепа.

Този анализ не е просто обобщение на проценти. Той е глас на общности, които често остават невидими. Надяваме се събраните данни да бъдат използвани за реални политики и действия – защото зад всяко число стоят хора, чието достойнство заслужава защита.

Демографски профил и социален контекст

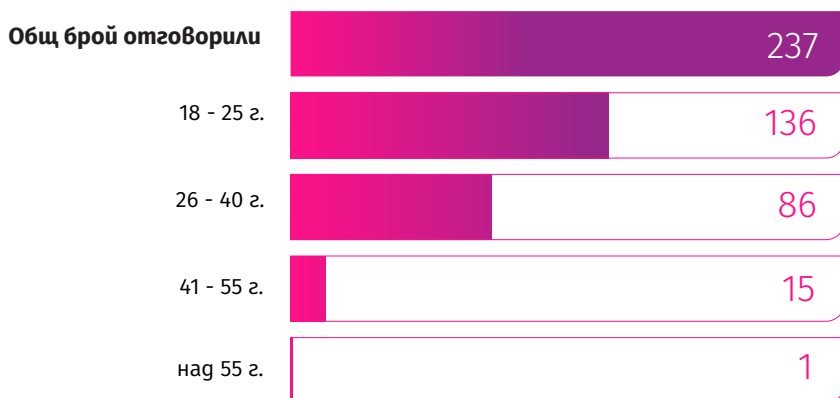
Как изглежда общността, която сподели своите преживявания? Данните очертават картина на млади хора с разнообразни идентичности, най-често живеещи в градска среда – предимно в столицата и областните градове. Сред тях има лесбийки, бисексуални жени, транс и небинарни хора, интерсекс респонденти – всички те по един или друг начин са имали преживявания, свързани със социалната им уязвимост.

Тази група не е еднородна. Много от участниците в анкетата се идентифицират чрез повече от една категория – например транс и бисексуални; небинарни и лесбийки, транс и мъж. Това припокриване не е грешка, а отражение на живата и сложна реалност на ЛБТИ+ идентичността. Езикът, с който боравим, трябва да отразява тази сложност с уважение.

Посочените идентичности отразяват начина, по който хората се самоопределят в даден момент – и трябва да бъдат разчитани именно така: не като фиксирани категории, а като проявления на вътрешна истина, която често се променя с времето.

Най-много респонденти са от възрастовите групи между 18 и 25 г. (56.8%) и между 26 и 40 г. (36.2%). Хората над 40 г. са значително по-слабо представени, което ограничава възможността да разберем в пълнота преживяванията на по-възрастните ЛБТИ+ хора – група, която така или иначе е слабо видима в обществените разговори.

Възрастово разпределение на валидните респонденти

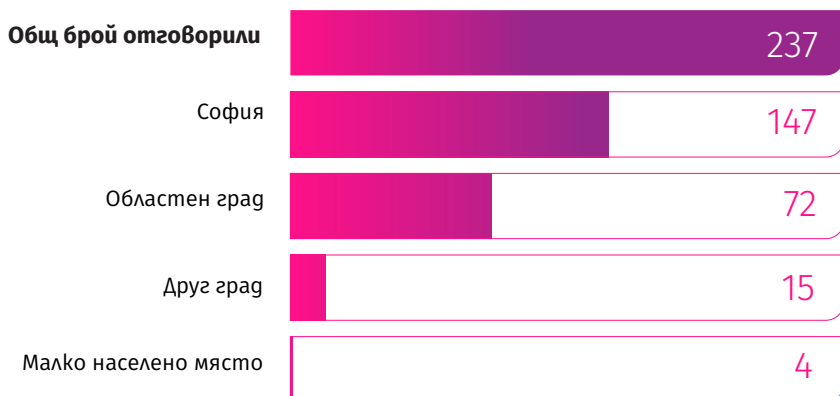

Данните от анкетата ясно очертават изразен урбанистичен профил на участниците: 61.8% от респондентите живеят в София, а още 30.3% – в други областни градове. Едва 8% от валидните респонденти посочват, че живеят в по-малки населени места, включително „друг град“ и „малко населено място“.

Тази концентрация на ЛБТИ+ хора в големите градове отразява както търсене на относителна анонимност, така и по-добър достъп до подкрепа, услуги и съмишленици. От

друга страна, жителите на малките населени места остават слабо представени – не защото преживяванията им са по-малко значими, а защото често са по-слабо достъпни и по-невидими.

Настоящо местоживее на валидните респонденти

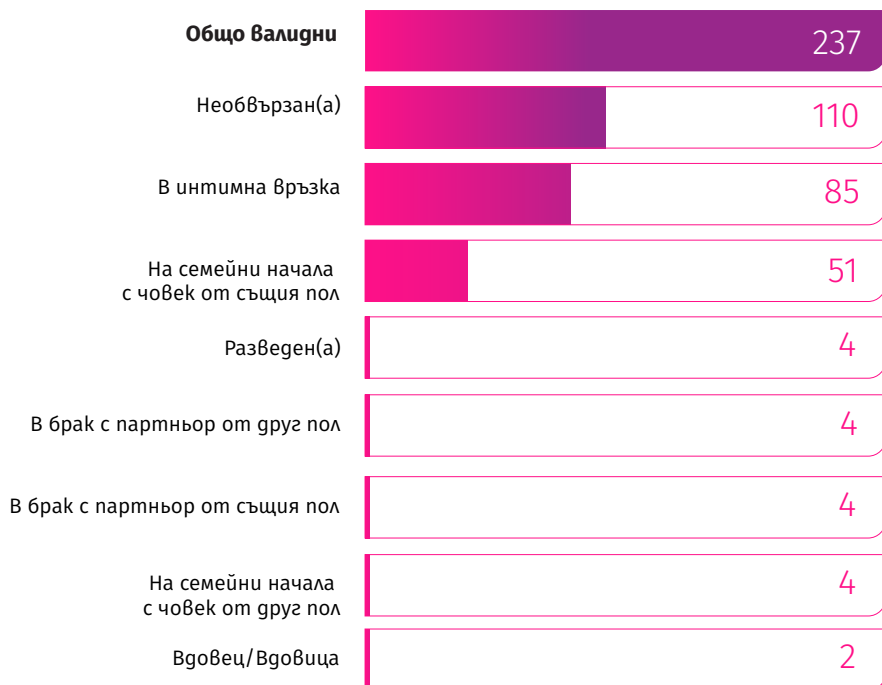

Фактът, че значителна част от респондентите са млади и живеят в големи градове, подсказва не само определени демографски тенденции, но и реалност, в която достъпът до подкрепа, общности и безопасност е съсредоточен в урбанизираните центрове. Това обаче оставя мнозина в периферията – извън погледа и грижите. Техният глас трябва да бъде потърсен активно чрез изследвания, които се съсредоточават върху преживяванията на ЛБТИ+ хората в малки населени места.

По отношение на семейния статус близо половината от валидните респонденти (110 души) се самоопределят като необвързани, което отразява както доминиращата възраст

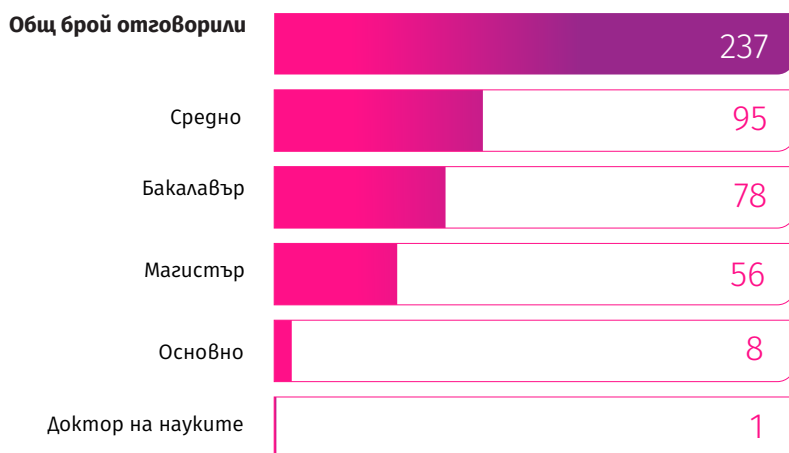
това структура в анкетата (предимно млади хора), така и възможното социално напрежение при формиране на стабилни партньорства в контекста на хомофобна и трансфобна среда. В същото време значителен дял – 85 души – посочват, че са в интимна връзка, а 51 отбелязват съжителство на семейни начала с партньор от същия пол. Останалите категории – брак, раздяла и овдовяване – са с ниска представеност, но показват съществуващо многообразие в опита на ЛБТИ+ хората в България. Съществена част от респондентите са в нерегистрирани, но емоционално и житейски ангажирани връзки, което е в унисон с реалността на ограниченото правно признаване на ЛБТИ+ партньорства в страната.

Семеен статус на валидните респонденти

По отношение на нивото на образование най-много респонденти са със завършено средно, следвани от тези, които имат бакалавърска степен. Извадката включва само 8 респонденти с основно образование, които не са посочили по какви причини не са завършили средно образование.

Образователно ниво на валидните респонденти

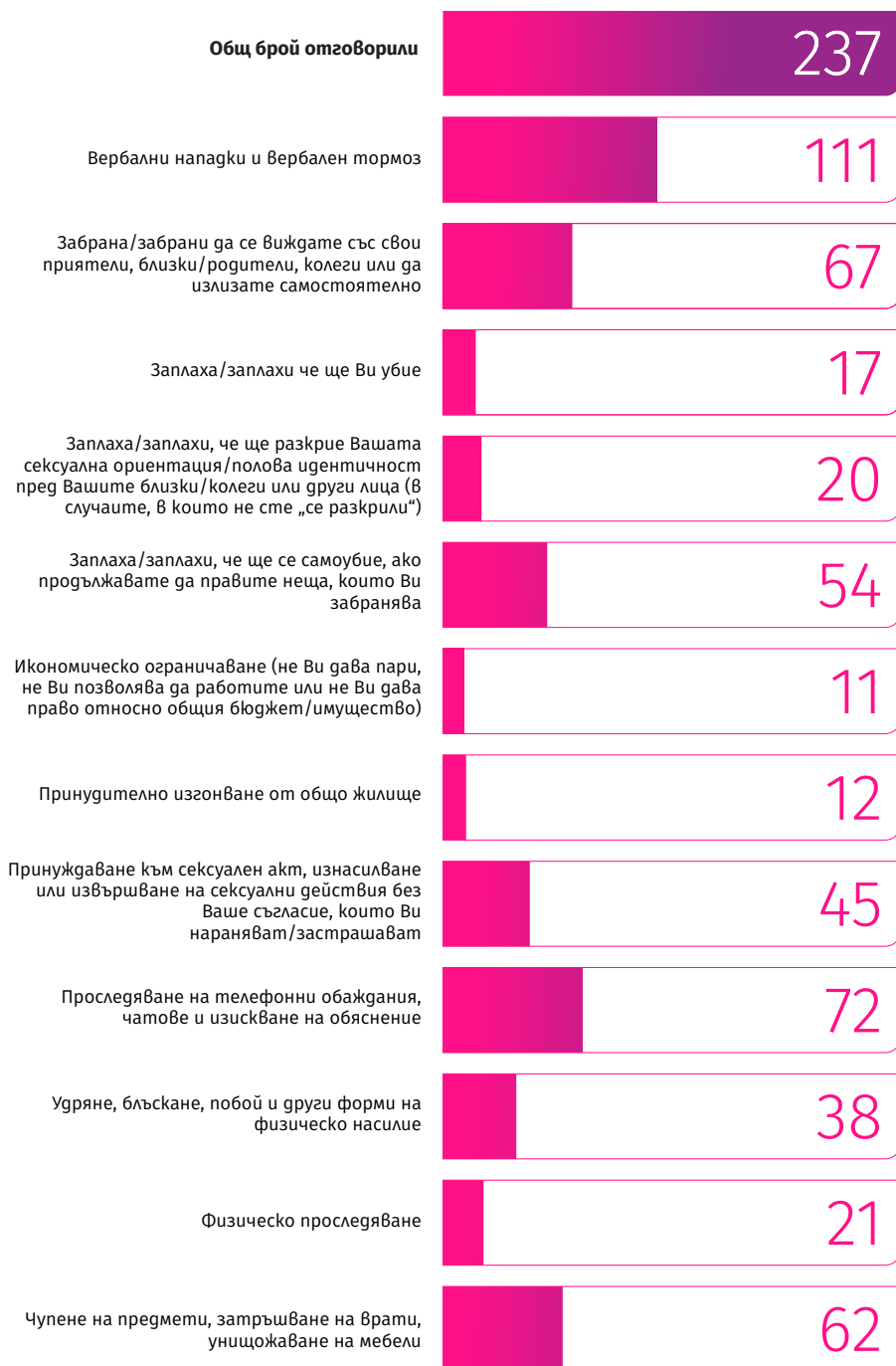
По отношение на етническата принадлежност 224 респонденти са посочили „българска“, а 13 – „друга“, без да конкретизират.

Насилие в интимните отношения

Интимната връзка трябва да е безопасно пространство, но за много от респондентите тя се е превърнала в източник на страх, контрол и насилие. Вербалният тормоз е най-честата форма на насилие, но особено тревожни са съобщенията за сексуално посегателство, заплахи със самоубийство и outing – насилствено разкриване на сексуална или полова идентичност. Това не са просто прояви на емоционална нестабилност – това е насилие, което остава дълбоки следи и често остава невидимо.

Особено уязвими са транс, небинарните и интерсекс респонденти, които съобщават за високи нива на сексуално насилие и заплахи. Техните преживявания не могат да бъдат изолирани от липсата на адекватна правна защита. Анкетата ясно показва нуждата от включване на всички ЛБТИ+ хора в обхвата на ЗЗДН – защото в момента, ако интимният партньор не попада в хетеронормативната рамка, защитата не важи. Това е институционална празнина, която излага ЛБТИ+ хората на риск.

Форми на преживяно насилие в интимна връзка

Насилие в интимна връзка и възрастова група

Респондентите във всички възрастови групи съобщават за високи нива на вербален тормоз – показател за това колко широко разпространен е този тип насилие. При най-младите (18 – 25 г.) е най-висок дялът на заплахи със самоубийство – сигнал за психическа уязвимост и нужда от навременна интервенция. Данните не трябва да се разглеждат само количествено – зад тях стоят реални житейски кризи, които често остават без отговор от страна на институциите.

Насилие в интимна връзка и местоживеене

Местоживеенето оказва влияние върху преживяното насилие – не защото хората в различни райони се обичат по различен начин, а защото достъпът до информация, подкрепа и правни механизми е неравномерен. В областните градове и в столицата се отчитат високи стойности на почти всички форми на насилие. Но в малките населени места респондентите съобщават за най-висок дял на заплахи със самоубийство и outing – форми на психически натиск, които трудно могат да бъдат разпознати и да предизвикат адекватна реакция, когато липсва дори основна подкрепяща среда.

Насилие в интимна връзка и образование

Данните показват, че преживяното насилие в интимна връзка засяга респонденти на всички образователни нива, включително висшисти. Най-разпространени са вербалният тормоз и контролиращото поведение, отчетени от над 50% от

респондентите с бакалавърска или магистърска степен, както и от мнозинството със средно образование. Особено тревожни са нивата на сексуално и физическо насилие сред респондентите с основно и средно образование, където липсата на икономическа независимост вероятно засилва уязвимостта. Това подчертава необходимостта от пресечни подходи в подкрепата на засегнатите, при което социално-икономическият контекст се отчита като ключов фактор за риск и достъп до защита.

Насилие от родители и близки

Когато болката идва от най-близките – от родител или член на семейството, тя остава белег, който не избледнява лесно. За много от респондентите семейството не е било убежище, а източник на дълбока травма. Емоционално отхвърляне, физическо насилие, опити за „поправяне“ на идентичността – това не са единични случаи, а споделено преживяване, особено сред транс и небинарните участници.

Особено тревожен е делът на респондентите, преживели конверсионни практики – насилствени опити за промяна на половата идентичност или сексуалната ориентация. Макар в глобален план тези практики да са осъдени от медицинската и правозащитната общност, в България те остават реална заплаха.

Някои от най-силните гласове в анкетата идват от хора, които са премълчавали насилието с години. Едва след като са напуснали дома си и са станали самостоятелни, те нами-

рат сили да го назоват. Отлаганото докладване на насилие не е изключение, а правило – и затова системите за закрила трябва да включват специализирани механизми за подкрепа на ЛБТИ+ младежи, включително кризисни центрове, консултиране и правна защита.

154 респонденти са отговорили на въпроса за преживяно насилие от родители и близки. Общо са отчетени 479 отговора, което означава, че много от тях са посочили повече от една форма на насилие. Тези данни показват, че насилието рядко се ограничава до една форма – често различните типове се комбинират и ескалират, особено в контекста на нежелание от страна на близките да приемат половата идентичност или сексуалната ориентация на младия човек. Сред респондентите ясно се открояват случаи, в които домашната среда е била причина за дългосрочна травма, оформяща възприятията на личността за себе си. Това потвърждава необходимостта от системен отговор и изграждане на адекватни услуги за подкрепа, особено за транс, небинарни и интерсекс младежи, чиято уязвимост е допълнително засиlena от социалната и институционалната изолация.

Форми на преживяно насилие от родители и близки

Насилие от родители и близки и възрастова група

Данните по възраст показват, че по-младите респонденти (18 – 40 г.) са преживели повече физическо насилие, докато по-възрастните по-често съобщават за емоционално отхвърляне. Вероятно част от разликите се дължат и на това, че младите са по-склонни да назоват преживяното като насилие, а също така са по-свързани с ЛБТИ+ общности и езика на правата.

Насилие от родители и близки и местоживеене

Формите на насилие се проявяват във всички типове населени места, но данните подсказват по-високи дялове на физическо насилие и конверсионни практики в „други градове“ и „областни центрове“. Това опровергава стереотипа, че само малките населени места са проблемни. Липсата на безопасни пространства, ресурсни центрове и културна промяна е системен проблем, който засяга цялата страна.

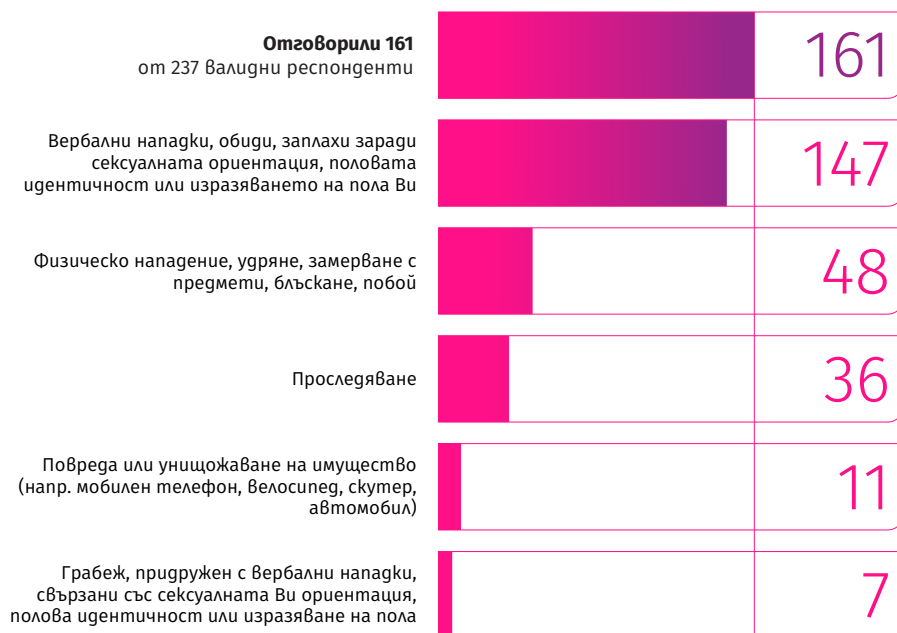
| Насилие от непознати

Улицата, спирката, магазинът, метрото – за много от респондентите това не са просто места от ежедневието, а пространства, натоварени с риск. Насилието от непознати – най-често под формата на вербални обиди, но и с физически нападения – е разпространено и често остава недоказано и ненаказано.

Особено тежко е положението на транс и небинарните хора, които съобщават за най-високи нива на вербална и физическа агресия. В много случаи става дума за реакция срещу външния израз на половата идентичност – не защото този израз е предизвикателен, а защото обществото често наказва видимата различност.

Това насилие не е „инцидент“, а част от по-широката картина на социална стигма и уязвимост. За да бъде променена тази реалност, са необходими не само реакции „след инцидент“, а дългосрочни политики за сигурност и приобщаване в публичното пространство, включително информираност, обучение на органите на реда и публични кампании.

Форми на преживяно насилие от непознати

И тук много от отговорилите са посочили повече от една форма на преживяно насилие от непознати. Фактът, че някои респонденти преживяват няколко вида нападения от непознати, а други – нито едно, подчертава силно неравномерното разпределение на риска в рамките на ЛБТИ+ общността. Това не е случайност, а сигнал за взаимодействащи си фактори на уязвимост.

Насилие от непознати и възрастова група

Най-младите респонденти (18 – 25 г.) съобщават за най-високи нива както на вербално, така и на физическо насилие от непознати. Това вероятно отразява и по-голямата им видимост – по-смелото изразяване на себе си, както и по-честото им движение в обществени пространства. Данните трябва да бъдат разчетени като сигнал: младите хора, които се идентифицират извън нормата, са на предна линия – и често сами.

Насилие от непознати и местоживеене

Интересно е, че най-високи нива на вербално насилие се отчитат в големите градове, където обаче се отчита и по-нисък дял на физическа агресия. В малките населени места и в „други градове“ физическите нападения са по-чести – вероятно поради по-ниската социална толерантност, липсата на ЛБТИ+ общности и по-силната изолация на пострадалите.

Преживяното насилие в обществени пространства не бива да бъде третирано като „част от риска да си различен“. То е форма на обществено поддържана уязвимост, която има реални последствия върху психическото и физическото здраве на хората.

| Насилие в институции

Институциите би трябвало да бъдат местата, където хората намират закрила, достъп до знания, здраве и справедливост. Но за много от респондентите тези пространства – училища, университети, работни места – са източници на нова травма, а не на подкрепа.

Сред най-често съобщаваните форми на институционално насилие са:

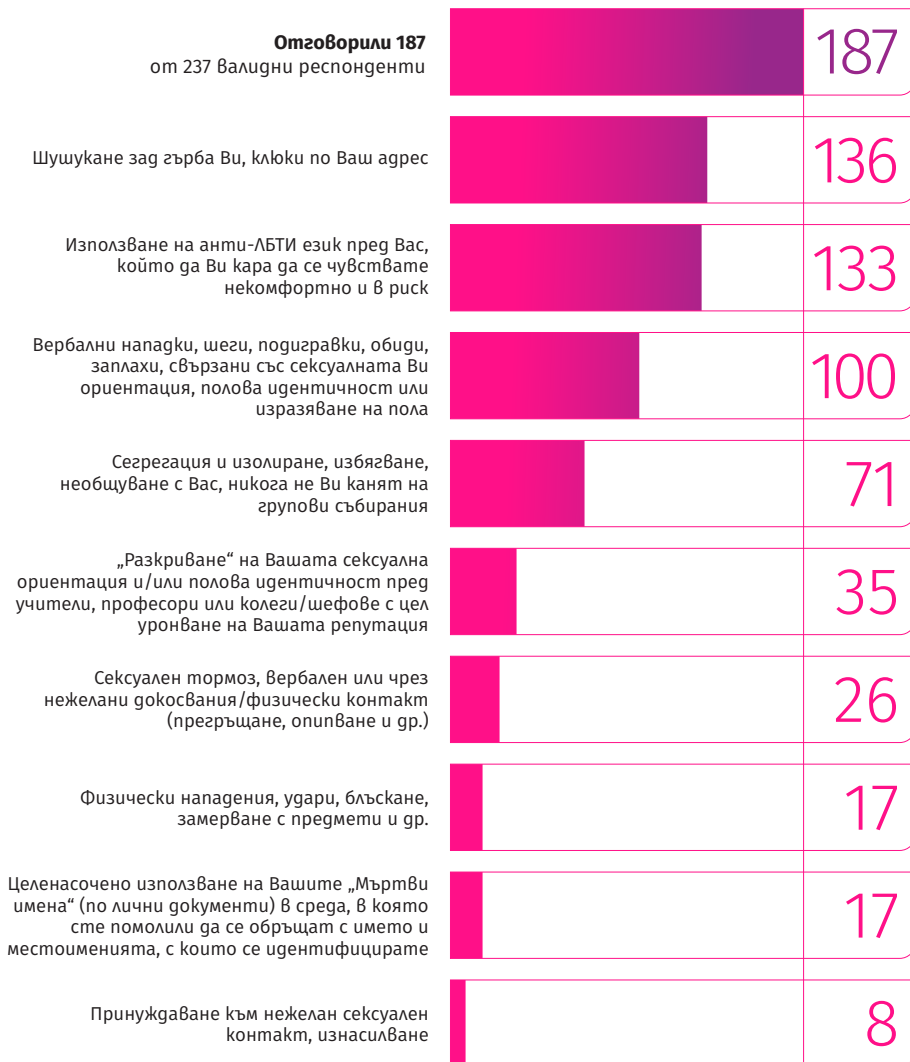
- анти-ЛБТИ реч, която подковава усещането за сигурност;
- deadnaming – наричане с „мъртво име“, което уронва личното достойнство;
- сексуален тормоз – често игнориран, но присъстващ дори в професионална и образователна среда.

Най-засегнати са транс и небинарните хора, което ясно показва липсата на институционална грамотност и чувствителност към половата идентичност. Респондентите споделят за шеги, подигравателни жестове, изолация и липса на последици за извършителите.

Образователна и работна среда

Много респонденти съобщават за хронична микродискриминация – нещо, което не е непременно фразантно, но се натрупва: шушукане, отказ за включване в екип, намеци и подмятаня. Част от участниците дори отбелязват, че когато се опитват да подадат сигнал, отговорът е или пасивност, или изненада – сякаш институцията не знае какво да прави.

Форми на насилие в училище, университет или работна среда (детайлно)

Най-разпространените форми на насилие – например шушукане, използване на анти-ЛБТИ език и подигравки – създават постоянна атмосфера на напрежение и маргинализация. Това не са просто безобидни шеги, а механизми за социално изключване и поддържане на хетеронормативна култура. Особено тревожни са данните за случаи на сексуален тормоз, използване на „мъртви имена“ и насилствено разкриване на идентичност – действия, които могат да имат дълготрайни последици за психическото здраве и професионалното развитие. Интервенциите в тези среди трябва да включват не само защита от насилие, но и активно изграждане на култура на приобщаване чрез образование, институционални политики и механизми за докладване и подкрепа.

Насилие в медицински заведения

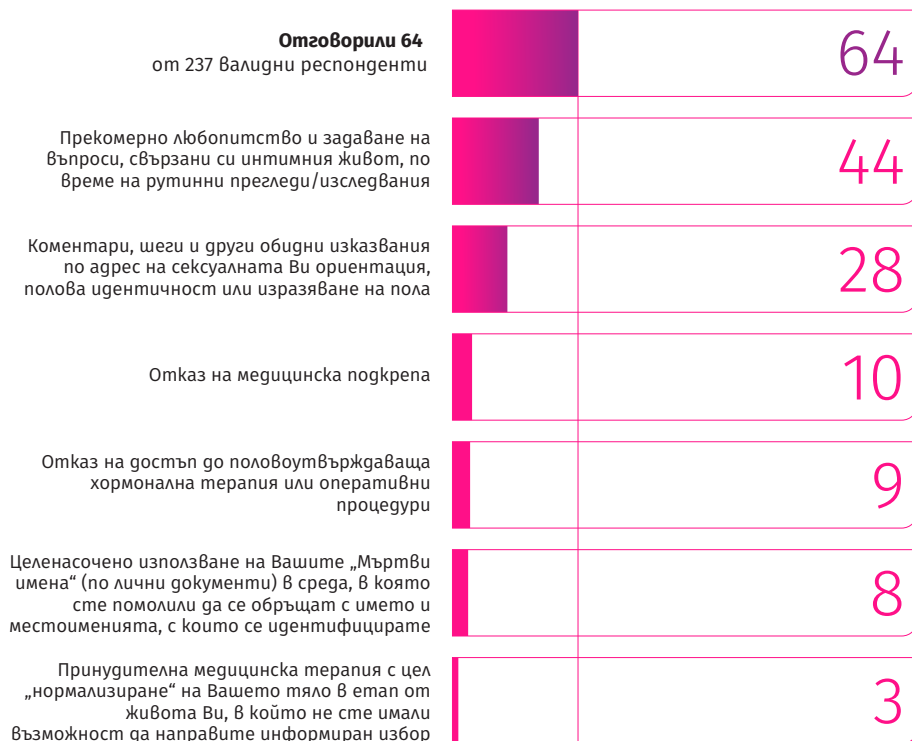
За мнозина от респондентите здравната система би трябвало да бъде място на грижи, но вместо това се оказва сцена на дискриминация и ново насилие. Най-често съобщаваните форми включват:

- прекомерно любопитство към интимния живот;
- коментари и подигравки, свързани със сексуалната ориентация или половата идентичност;
- deadnaming – дори когато респондентът ясно е заявил с кое име и местоимения да се обръщат към него;
- отказ на медицинска помощ, включително достъп до хормонална терапия.

Тези преживявания не са просто „лошо обслужване“ – те са актове на уязвяване, които карат хората да се отдръпват от системата дори когато имат нужда от помощ. Страхът да бъдеш унижен в лекарския кабинет е достатъчен, за да избереш мълчанието пред здравето.

Именно затова е необходимо въвеждане на професионални стандарти за ЛБТИ+ чувствителност и задължителни обучения за медицинския персонал.

Форми на насилие в медицинска среда

Най-честата форма на насилие срещу ЛБТИ+ хората в здравни заведения – прекомерното любопитство към интимния живот по време на рутинни прегледи – показва липса на елементарна етика и нарушаване на граници, към което хората от маргинализирани групи са особено чувствителни. Обидните коментари, отказите на медицинска помощ и недопускането до полово утвърждаваща терапия са още по-тревожни, защото показват системно непознаване или игнориране на медицинските нужди на ЛБТИ+ хората, особено транс и интерсекс лицата. Случаите на принудителна медицинска интервенция без информирано съгласие подчертават необходимостта от реформа, базирана на правата на пациента, информираност и културна компетентност. Тези резултати говорят не само за нуждата от обучение на здравния персонал, но и за въвеждането на ясни протоколи за недискриминация и отчетност в здравните заведения.

Насилие от полиция и съдебни органи

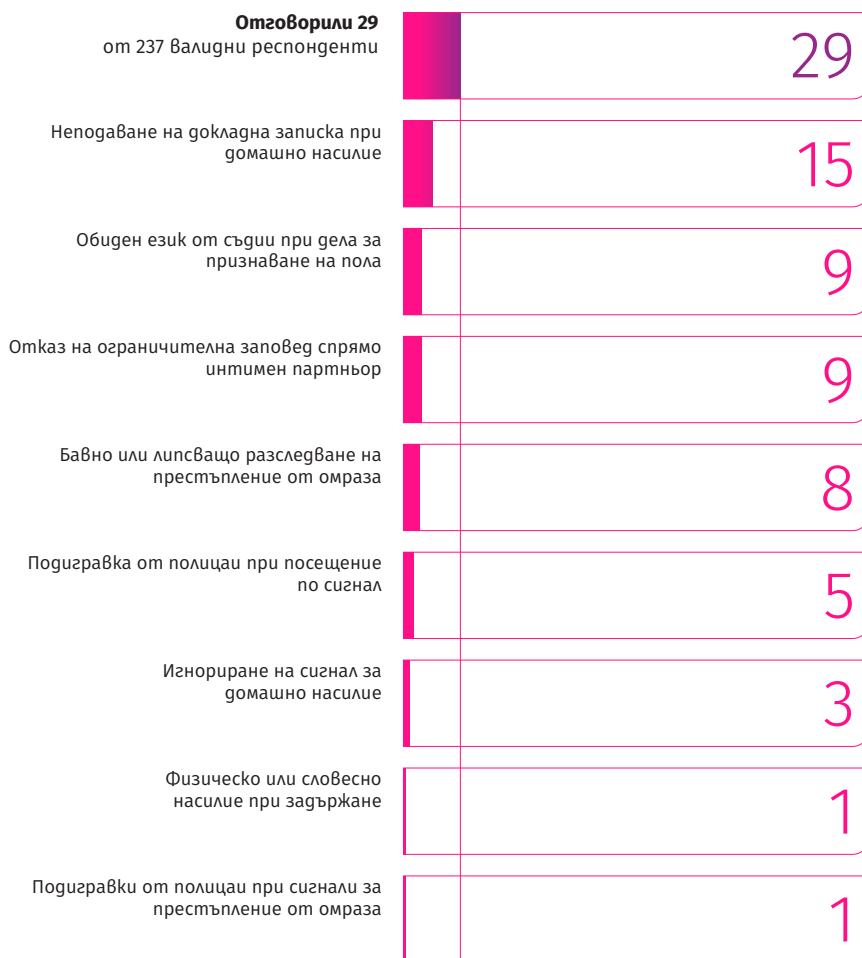
Когато хората търсят защита от насилие, те очакват адекватна реакция. Но респондентите споделят, че в полицията и съдебната система често ги посрещат с подигравки, бездействие и дори с враждебност. Докладите остават без последици. Сигналите се игнорират. А понякога самите служители се гържат унизително или използват език на омраза.

Особено тревожни са случаите на:

- отказ на издаване на ограничителна заповед;
- неподадени докладни записки след домашно насилие;
- забавени разследвания на престъпления от омраза;
- нежелан физически контакт или нападение при разпит.

Това не е само институционален провал – това е сигнал към ЛБТИ+ хората, че системата не е на тяхна страна. Последниците са отказ да се търси справедливост и натрупване на безсилие.

Форми на насилие от страна на полицията и съда

Същевременно само 29 от 237 валидни респонденти са отговорили на този раздел – това също е от значение. Вероятните причини за ниския дял включват: (1) липса на директен контакт с институции в случаи на насилие, (2) дълбоко недоверие, което обезкуражава дори споделянето, и (3) убеждението, че „няма смисъл да се търси помощ“. Това мълчание не бива да се тълкува като липса на проблем, а като симптом на тежка институционална отчужденост. Интервенциите трябва да включват обучение за недискриминационно поведение, механизми за отчетност и достъпна правна помощ, за да се възстановят доверието и реалната защита на правата на ЛБТИ+ хората.

Данните за насилие срещу ЛБТИ+ хора в институции ясно показват: здравето и сигурността на ЛБТИ+ хората в България не са гарантирани именно в институциите, от които зависи тяхното благосъстояние. Необходими са спешни мерки – от нормативни промени до обучения и отчетност.

Достъп до подкрепа и услуги

Търсенето на помощ не е лесен или автоматичен процес – то изисква доверие, усещане за сигурност и вяра, че ще бъдеш чул и разпознат. Въпросите в тази част са отворени, което дава възможност на респондентите да формулират причините за липса на достъп до подкрепа, а последните най-често са:

- срам;
- страх от дискриминация;
- липса на подходящи услуги;
- негативен предишен опит, който обезкуражава всяко следващо търсене.

Особено транс и небинарните хора често споделят, че са се отказали от психологическа или социална помощ, защото са били наричани с грешни местоимения или имена (deadnaming) дори от специалисти. В отворените отговори се срещат фрази като:

- „Не ме взеха на сериозно.“
- „Просто исках да изляза от ситуацията, нямаш сили да обяснявам.“
- „Нямаше ефект, използвах грешното ми име.“

Макар почти всички респонденти да са отговорили на въпросите, свързани с достъп до подкрепа, много малка част от тях реално са съобщили за преживяното насилие или тормоз – едва 21 от 237. Повечето предпочитат да мълчат, което говори за дълбоко недоверие към институции и близки, страх от нова травма или усещане за безсмисленост. Сред тези, които все пак са потърсили помощ, реакцията често не е била удовлетворителна – почти половината отговорили на този въпрос са посочили причини за неудовлетвореност. Същевременно, макар достъпът до психологическа помощ да изглежда по-често използван, причините за отказ също са показателни – финансова недостъпност, недоверие към специалистите или липса на подходящи ЛБТИ+ услуги, осигурени от компетентни в тази област професионалисти. Тези резултати подчертават нуждата от системна промяна – не само в достъпа до услуги, но и в доверието към тях. Необходими са целенасочени усилия за изграждане на специализирани ЛБТИ+ канали за подкрепа, консултиране и психологически грижи.

Връзки с други количествени изследвания

Резултатите от настоящата анкета ясно се вписват в по-широката картина, очертана от няколко ключови количествени изследвания за състоянието на ЛГБТИ+ хората в България и Европа. Съпоставянето с тези данни не само потвърждава достоверността на резултатите от анкетата, но и показва, че преживяваното насилие и дискриминация не са изолирани или индивидуални, а повтарящи се социални модели, които изискват системен отговор.

Домашно насилие от родители и близки

Нашите данни за емоционалното отхвърляне, физическото насилие и конверсионните практики – особено сред транс и небинарни респонденти – намират пряко потвърждение в данните от проучването на Агенцията за основните права на ЕС (FRA, 2024 г.), според което домашното насилие спрямо ЛГБТИ+ хора в България е сред най-честите в ЕС. Анкетата ни допълва тази картина, като дава по-голяма дълбочина на вътрешногруповите различия и посочва конкретни механизми на виктимизация, включително психически натиск, изолация и семейни опити за „корекция“.

Насилие от непознати

Данните от FRA показват, че 18% от ЛГБТИ+ хората в България са били физически или сексуално нападнати през последните пет години – най-високия дял в ЕС. Нашата анкета предоставя допълнителен контекст: 81% от транс и небинарни

респонденти съобщават за вербални обиди, а 39% – за физически нападения. Това потвърждава, че публичните пространства продължават да бъдат рискови и неприемащи за хора с видима различност.

Образователна среда

В проучването „Нагласи към ЛГБТИ учениците в българските училища“ от 2024 г. на Фондация „Сингъл Стен“ се установява, че 67.6% от ЛГБТИ учениците са преживели вербален тормоз, а 23.8% – физическо насилие. Данните от нашата анкета не само съвпадат с тези стойности, но и подчертават допълнителни форми на институционално насилие в образованието – като deadnaming, подигравки от страна на преподаватели и социална изолация. Това показва, че училището и университетът често не изпълняват ролята си на защитена и приобщаваща среда.

Работно място и институции

Според Агенцията за основни права 38% от ЛГБТИ+ хората в България са преживели дискриминация на работното място през последната година – гял, който е сред най-високите в ЕС. Нашите данни допълват тази тревожна тенденция: 58.3% от участниците съобщават за шушукане, изолация или отказ за включване; 43.6% – за обиди, подигравки или заплахи; а 6.8% – за deadnaming от колеги или ръководители. Това показва, че работната среда продължава да бъде източник на хронична микродискриминация дори когато не се регистрира като официална жалба.

Здравеопазване и правосъдие

Данните от Агенцията за основни права сочат, че много ЛГБТИ+ хора избягват медицински услуги от страх, че ще бъдат дискриминирани. Подобна динамика се откроява и в нашата анкета – с данни за отказ на помощ, обидно отношение и нарушаване на личните граници чрез любопитство или deadnaming. Същото важи и за системите на сигурността – FRA посочва, че доверие в полицията липсва при над 60% от ЛГБТИ+ респондентите в България. Данните ни потвърждават това: много участници споделят, че не са подавали сигнал за насилие именно поради страх от бездействие или подигравки от страна на органите.

Заклучение и препоръки

Данните от анкетата разкриват последователна и тревожна картина: насилието срещу ЛБТИ+ хора в България е широко разпространено, многопластово и често остава без отговор. То се проявява както в интимни връзки, така и в семейната среда, в публичните пространства и в институциите, които би трябвало да осигуряват защита. Тези свидетелства очертават реалност, в която ЛБТИ+ хората в България не могат да разчитат на безопасност – нито в дома си, нито в институциите, нито в публичното пространство.

Насилието срещу ЛБТИ+ хората не е случайно и не е изолирано – то е системно, поддържано от мълчание, стигма и липса на адекватни действия. Въпреки че събраните данни са от 237 респонденти от различни населени места в страната, проучването не може да претендира за представителност. То

обаче потвърждава тенденции, открити в други количествени проучвания, като това на Агенцията за основни права от 2023 г. На тази база извлякохме следните препоръки за организации и институции, които работят за общество без насилие:

Пресеченият подход е ключов – трябва да признаем, че идентичността не е само въпрос на пол или сексуалност, а се пресича с възраст, местоживееие, достъп до ресурси и други фактори.

Необходими са законодателни промени – за да се защити всяка форма на интимна връзка, всеки тип уязвимост.

Обученията за професионалисти – в областта на здравеопазването, образованието, социалните услуги и в полицията – трябва да бъдат задължителни и основани на реални преживявания.

Нужни са достъпни услуги, осигурени от подкрепящи и чувствителни специалисти – услуги, които не просто съществуват, а са адекватни, защитени и приобщаващи.

Анализ на резултатите от проведените интервюта

Демографска информация

Проведени са 14 интервюта с ЛБТИ+ хора относно техните преживявания с НОП. Възрастта на участниците варира между 22 и 56 г., като повечето са под 30-годишна възраст. Половината участници са от София, 5 са от Варна и има по един участник от Русе и Бургас.

Когато са попитани как се идентифицират, половината участници се определят като бисексуални или пансексуални, шест се определят като лесбийки, а един човек – като куиър. По-голямата част (12 от 14 интервюирани) се определят като цисджендър жени, а двама – като небинарни хора.

Всички определят себе си като българи откъм етнос и националност, също така като атеисти или агностици, с изключение на един човек, който се определя като християнин.

Възприятие на преживяно насилие

Процесът по намиране на участници за интервюта беше сложен поради няколко причини:

Темата за НОП е все така тема табу, особено в силно маргинализирани общности.

По-младите хора, взели участие в интервюто, често се затрудняваха да определят дали преживяното от тях представлява НОП. Това показва липса на знания за видовете и проявленията на НОП, което усложнява допълнително докладването и разпознаването му.

ЛБТИ+ хората, както ще стане ясно и по-нататък в анализа, са афектирани от същите страхове, предразсъдъци и бариери пред докладването и дори признанието на НОП като такова. Тези обстоятелства се утежняват от липсата на институционална, психологическа и законодателна подкрепа.

Преживявания на насилие

Интервютата разкриват болезнена мозайка от преживявания, което трудно би станало чрез друг начин на изследване. 14-те души, споделили с нас своите преживявания, препоръки и наблюдения, разказват за най-разнообразни видове насилие – от вербален тормоз на улицата до силно токсични взаимоотношения с близки и партньори. Доста от участниците видимо се затрудняваха да си спомнят детайли и да разберат дали и доколко им е комфортно да споделят с повече подробности преживяванията си.

Навлизайки в детайли, откриваме следното:

НОП на публични места

Повече от половината участници са преживели вербален, физически и/или сексуален тормоз на публични места, като улици, паркове, превозни средства, клубове, спирки на градския транспорт. Най-често извършителите са мъже, които са прекрачили граници, подвиквали са по улицата, правейки сексуални намеци, употребявали са физическа сила и насилие над хора, които разпознават или като жени, или като част от ЛГБТИ+ общността. Няколко участници споделят и за случаи, в които напитката им е била подправена с наркотично вещество и това е довело до изнасилване от познати хора от ЛБТИ+ общността.

НОП от страна на партньори

В рамките на интимни връзки участниците най-вече са се срещали с психически тормоз от страна на партньори от същия пол. Психическият тормоз се изразява най-вече във:

- следене на това къде е партньорът, как се облича, какво прави във всеки момент;
- груби коментари относно външния вид;
- изолиране от близки и приятели;
- постоянни подозрения в изневяра;
- злоупотреба с алкохол;

- незачитане, поставяне под въпрос на идентичността на партньора;
- заплахи за физическо насилие.

Често в по-късните етапи от връзката психическият тормоз преминава във физически. Това обикновено е причината даден човек да прекрати връзката или да започне да го обмисля.

Хората, преживели този тип насилие, споделят за силно чувство на безизходица, изолация и често се обвиняват за случилото се. В рамките на тези връзки не са се обърнали към никого за подкрепа, защото са смятали, че те сами го причиняват, или защото са били зависими от партньора си по един или друг начин.

НОП от страна на родители и близки – вербално насилие, омаловажаване на проблеми, изолиране от приятели, слеждане, груб език – преминава и към физическо впоследствие.

Специфики в преживяното насилие поради сексуална ориентация/джендър идентичност

До голяма степен участниците споделят, че специфичното за видовете насилие, което са преживели, е, че то остава напълно невидимо. Реакциите от страна на близки и познати, които дори не подозират, че в еднополова връзка може да има насилие, и рязко отричат преживяното да е възможно, сочат, че в обществото има сериозна липса на знания

по темата. Особено когато насилието е главно психическо или за него се сподели, реакцията е на учудване, отричане и коментари относно пола на хората във връзката. Стереотипите относно високата емоционалност на жените или тяхната „вродена“ покорност са често срещани и посочвани като причина преживяното насилие да не се зачита.

Друга особеност, срещана в рамките на интервюта, е отричането на сексуалната ориентация и джендър идентичността в рамките на интимни връзки. Особено бисексуалните жени отбелязват, че идентичността им е подлагана на съмнение и е причина партньорът да изпитва силна ревност и да ги подозира в изневяра.

Осъзнаване на преживяно насилие и търсене на подкрепа

Осъзнаването на преживяно насилие най-често настъпва години след като насилието е приключило, особено когато става въпрос за интимни и роднински връзки. Много от участниците отбелязват, че често този вид насилие е нормализирано или до такава степен невидимо, че те не са имали капацитета да го осъзнаят като насилие. Повечето участници отбелязват, че процесът на осъзнаване е бил дълъг и бавен за тях.

Много често участниците определят преживяното от тях като насилие в рамките на лични размишления и работа върху себе си или чрез разговор с партньор или приятел. Това показва силната нужда от добра подкрепяща система от хора, към която всеки да може да се обърне.

От друга страна, участниците, които са преживели насилие на публични места, особено под формата на престъпление или език на омразата, отбелязват, че им е било по-лесно да осъзнаят преживяното като насилие. Главната причина е, че този вид насилие има по-голяма видимост и в самите ЛБТИ+ среди, по-често се говори за него и се предоставя подкрепа.

| Търсене и намиране на подкрепа

Голяма част от участниците са потърсили или подкрепа от органите на реда, или психологическа помощ.

При потърсена подкрепа от полицията, независимо от вида на насилието, отношението се оценява като пренебрежително и унижаващо за човека, който го е преживял. Задаване на неуместни въпроси, пълно отричане на случилото се, както и обезкуражаване да се докладва и да се вземат мерки – това са действията, които участниците са срещнали при опитите си за докладване. Те не споделят за поети следващи стъпки най-вече защото след това не е имало такива. Много от тях се отказват да продължат процеса заради чувството, че действията им няма да доведат до никакви последици за насилника. Някои от участниците отбелязват, че в случай на преживяно насилие от партньор в рамките на еднopolова връзка се стараят да я прикриват от страх, че веднага ще бъдат отхвърлени от органите на реда.

Психологическата подкрепа получава най-разнообразни видове обратна връзка. Някои я отбелязват като изключително

полезна и адекватна спрямо своите нужди, други смятат, че психотерапевтите са били отчасти приемащи спрямо тях, но не са им дали нужните инструменти, с които да се справят със ситуацията. При други участници пък отношението е било изцяло неприятно и ги е възпряло да търсят този вид подкрепа много дълго време. Тук също хората отбелязват, че внимават как споделят за своите връзки и за това, че са част от ЛБТИ+ общността. Като причина се посочва главно често срещаната липса на знания относно идентичностите и нивото на чувствителност на терапевта.

Нито един от участниците не е потърсил правна и/или медицинска подкрепа за преживяното насилие.

Причини за непотърсена подкрепа

Тези участници, които не са потърсили нито един вид подкрепа по време на преживяно насилие или след него, споделят, че не са го направили най-вече заради страх и срам от случилото се. Много хора също отбелязват, че не са видели смисъл заради това, че са чували негативни истории от други хора, които са се обърнали към някого за помощ. Най-вече хората не докладват и заради очакването, че ще бъдат третираны грубо и няма да ги вземат на сериозно.

Друга открояваща се причина е финансова или друг вид зависимост от извършителя, която е бариера за докладване и въобще за излизане от ситуацията.

| Оценка на услугите за подкрепа

В рамките на интервютата се разкрива и друга интересна гледна точка. Много от участниците споделят, че услугите (особено по-комплексните, например центрове за настаняване) са недостъпни за повечето преживели насилие, независимо от тяхната сексуална ориентация или гъндър идентичност.

Оценката на работата на неправителствените организации, особено на тези, които работят с хора, преживели насилие, е много висока или се смята за качествена дори когато участниците не са се обърнали към нея за подкрепа. Интервюираните ясно отбелязват приноса и усилията на неправителствения сектор и това, че е доста вероятно да се обърнат първо към подобна организация за подкрепа и информация. Те посочват също, че много от организациите не са и/или нямат капацитета да са подготвени и чувствителни спрямо нуждите на ЛБТИ+ хората. Пренатоварването и липсата на финансиране, както и на държавна подкрепа се отбелязват като ключови причини за това.

Относно реакцията на държавата всеки участник е съгласен, че тя не прави достатъчно за ЛБТИ+ хората, пострадали от НОП. Но не само това – интервюираните смятат, че държавата е против ЛБТИ+ хората като цяло и не желае да действа активно в посока подобряване на настоящото положение. Липсата на законодателна рамка, в която да се води този процес, се открие като една от главните причини, посочени от участниците.

Сред малкото интервюирани, които са се обърнали към полицията, ясно се формира мнението, че тези органи на реда често се отнасят пренебрежително, грубо и унижаващо към тях при всяка стъпка от докладването. Незачитането на преживяванията е често срещано под формата на груби коментари относно пола на насилника – най-вече когато е жена. Останалата част от хората, дали интервю, или не са се замисляли да се обърнат към полицията за подкрепа от страх, че няма да бъдат взети на сериозно и че ще срещнат неадекватно отношение, или не са виждали смисъл в самото докладване като инструмент, който може да доведе до въздаване на правосъдие.

Тук е важно да се отбележи, че не се забелязва особена разлика в липсата и/или наличието на услуги за хора, преживели насилие, в различните градове. Има споделено усещане, че услугите в София са по-достъпни, от хора, които живеят в други градове.

Препоръки

Информираност на широката общественост

Много от участниците отбелязват липсата на обществена осведоменост и сексуално образование в училищата като една от главните причини да не докладват и да не споделят за преживяното насилие.

Голяма част от тях са на мнението, че е нужно да има повече информация специфично за психическото насилие, което

до момента не се приема като сериозен проблем. Липсват знания относно личните граници, какво е допустимо в една връзка и какво не е.

Като ключов проблем се очертава и липсата на достъпна информация относно каналите за докладване и подкрепата, до която може да се достигне. Няколко участници смятат, че кампания, иниципирана от институции, би имала голям ефект и би достигнала до повече хора.

| Услуги за подкрепа

Въпреки добрата оценка на работата на неправителствените организации и други услуги, голяма част от участниците се съгласяват, че е нужно да има допълнителна подготовка още в рамките на първоначалното обучение на специалистите, които работят с хора, преживели насилие. Съгласяват се, че чувствителността към нуждите на ЛБТИ+ хора, както и на други маргинализирани групи би ги предразположила към докладване и търсене на подкрепа.

Относно видовете услуги, които участниците определят като най-полезни, на преден план излиза психологическата подкрепа. Тя не само се отбелязва като успешен инструмент при преживяно насилие, но и се откроява като фундаментална нужда, когато става въпрос за превенция на този вид насилие като цяло. Много от участниците разчитат или са разчитали на този вид подкрепа.

Според интервюираните са необходими леснодостъпни и добре финансирани услуги, като медицински консултации

по телефона, телефонна линия за докладване и за достъп до правна информация, заедно с центрове за настаняване и други видове спешна подкрепа, които да бъдат на разположение на всеки, преживял насилие.

Като ключов аспект на тези услуги се отбелязва и възможността служителите, които ги предоставят, да бъдат разпознавани като приятелски настроени и видимо чувствителни към нуждите на ЛБТИ+ хората. Много от преживелите насилие не са наясно къде могат да намерят подкрепа, и отбелязват като полезно доставчиците на приемачи и включващи услуги да направят това ясно и видимо.

| Правна рамка и реакция на институции

Нуждата от адекватна, включваща и активно прилагана правна рамка за хора, преживели насилие, е ключова при разпознаването и превенцията на НОП. Много от участниците наблягат и върху нуждата от етично третиране по време на самия съдебен процес и процеса по докладване.

| Подкрепа от и във ЛБТИ+ общността

Доста от участниците отбелязват, че в самата ЛБТИ+ общност е нужно да се водят повече разговори по темата НОП. Интервюираните смятат, че чрез достъпни и безопасни общностни пространства, групи за взаимопомощ и споделяне ще се подобри достъпът до услуги и ще се намали чувството за изолация, което много от тях са усетили по време на преживяно насилие и след това.

Анализ на резултатите от проведената фокусгрупова дискусия със специалисти, които оказват подкрепа на ЛБТИ+ хора

Фокус групата е формирана в рамките на качествено изследване на НОП над лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България

Цел на фокус групата

Да се разбере гледната точка на професионалистите, които предоставят услуги на лица, преживели НОП; техният опит в предоставянето на подкрепа на лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България; пречките, които виждат пред оказването на ефективна подкрепа на лица от изброените целеви групи в случаи на НОП; добрите практики за превенция на институционалната дискриминация и ревиктимизацията на преживелите НОП.

Профил на участниците

Във фокус групата се включиха трима експерти, работещи в сферата на правото, менталното здраве и защитата на правата на ЛГБТИ+ хората. Макар и с ограничен личен опит в работата с ЛБТИ+ лица, групата допринесе за проучването с опита им в цялостната система за услуги, предоставяни на лица, преживели насилие.

Наличност на услуги

Услугите, предлагани в групата, включват правни и психологически консултации, както и пренасочване към експерти на хора, преживели насилие.

Само един от участниците е част от организация, която предоставя услуги, насочени към ЛБТИ+ хора, чрез изграждане на общности и пренасочване на хора, преживели насилие. Другите представители съдействат на ЛБТИ+ клиенти, но нямат официално заявени услуги.

Адекватност на съществуващите услуги

Групата от експерти отбеляза проблематичната липса на каквито и да е услуги, насочени към ЛБТИ+ хора, преживели насилие. В рамките на съществуващите услуги участниците наблюдават проактивно предлагане на подкрепа и отворено отношение към всеки, но липса на разбиране на специфични потребности и използване на неточен и остарял език. Отбеляза се, че въпреки добрите намерения, подобен език често може да има обратен ефект и допълнително да стигматизира преживелия насилието.

Групата не е чувала за случай на ЛБТИ+ човек, възползвал се от публичните социални услуги. Според участниците те по-скоро се предлагат от частни доставчици.

Някои от отбелязаните причини за това са следните:

- притеснения относно отношението, което ще бъде получено при поискване на услугата – по-конкретно страх от навлизане в личното пространство чрез инвазивни въпроси и използване на груб език;
- страх от отхвърляне поради принадлежност към ЛБТИ+ общността.

Ситуацията в кризисните центрове не се оказва по-добра. Освен свръхнатовареността им бе отбелязана цялостната липса на кризисни центрове в страната, но и фактът, че транс хора, по-конкретно транс жени без сменени документи, едва ли биха били допуснати до кризисен център за жени.

Отбелязани бяха и няколко ключови дефицита в сектора за подкрепа на хора, преживели насилие:

- липса на подкрепа за служителите и неблагоприятни условия на труд;
- липса на млади кадри;
- липса на знания по темите за ЛБТИ+ включване и работа с ЛБТИ+ хора.

Важно е да се спомене, че и много експерти в сферата на менталното здраве допълнително стигматизират ЛБТИ+ клиенти и нямат нужните знания за работа с тази маргинализирана група.

Поради очакваното негативно отношение много ЛБТИ+ хора предпочитат да не докладват и да не потърсят подкрепа.

Барьерите пред докладването на НОП са на всяка крачка.

| Специфични нужди на ЛБТИ+ общностите

Участниците се съгласяват, че има разлики между нуждите на различните части на ЛБТИ+ общността. Отбелязано беше, че най-често се дава повече гласност на проблемите на определени части от общността, които са най-видими и най-привилегирани. Поставянето под общ знаменател оставя и впечатлението, че ЛБТИ+ хората имат едни и същи нужди, което е далеч от истината.

Беше отделено внимание на изразяването на пола като водещо не само когато става въпрос за преживяно НОП, но и когато го разглеждаме в самата общност. В ЛБТИ+ общността често се пресъздават нездравословно поведение и стереотипи, особено спрямо хората, които се държат по-мъжествено. Това в комбинация с факта, че темата за насилието, особено ако е преживяно в еднополова връзка, остава табу и не се обсъжда, също допринася за трудностите при докладване.

| Обучение и подготовка на специалистите

Нито един от присъстващите не беше получил целенасочено обучение за работа с ЛБТИ+ лица в България и не беше чувал за провеждането на подобни обучения в своя експертен кръг.

Знанията относно специфичните нужди на тази маргинализирана група бяха получени най-вече чрез опита и чрез обучение в чужбина.

Участниците посочиха следните нужни ресурси и обучения като полезни:

- обучения в рамките на официалните обучителни програми за доставчиците на социални и психологически услуги;
- ресурси и информация за повишаване на капацитета за реакция в случай на преживяно насилие от ЛБТИ+ човек, по-конкретно – къде могат да пренасочат полезни ресурси относно получаване и обработване на сигнали за НОП.

Институционална подкрепа и политики

Промените в ЗЗДН бяха отбелязани като главна законодателна пречка пред предоставянето на услуги на ЛБТИ+ лица, заедно с липсата на закон за смяна на документи, който пречи на много транс хора във всяка сфера на живота, но и при търсенето на спешна помощ при преживяно насилие.

Препоръки и идеи за подобрене

Препоръките от страна на специалистите за подобряване на услугите се разделят в няколко направления:

- Подобрена общностна реакция и вдигане на стигмата:
 - ресурси и обучения за организации, работодатели на терен;
 - създаване на материали за ЛБТИ+ хора, преживели насилие;
 - създаване на пространство за диалог по темата в самата общност с цел премахване на стигмата и подобро докладване на случаи.
- Работа с широката общественост:
 - противопоставяне срещу езика на омразата и насилието спрямо ЛБТИ+ хората във всяка сфера на живота;
 - включващо и положително представяне на ЛБТИ+ хора в медии, телевизионни предавания и др.
- Подобрени услуги и реакция от страна на националните институции и правителство, както и от страна на ЕС:
 - финансиране на секторите за социални услуги и подобряване на условията на труд за хората в тях;
 - обучения за работа с ЛБТИ+ хора, които да станат част от официалните обучителни програми на експерти в различни области;
 - фокус върху превенцията на всякакъв вид насилие;
 - законодателни промени, които включват ЛБТИ+ хората, преживели насилие;
 - подкрепа и натиск от европейски институции по пътя на разпознаване на ЛБТИ+ хората, преживели насилие.

Анализ на добрите практики в ЕС за превенция, интервенция и оказване на подкрепа на ЛБТИ+ хората, преживели НОП

Европейска правна и стратегическа рамка

ЕС разполага с широка нормативна основа, която определя минимални изисквания и насоки за държавите членки относно защитата от НОП. Сред основните документи са следните:

1. Истанбулска конвенция

Рамковият международен документ е насочен към борба с насилието срещу жени и домашното насилие. Въпреки че Конвенцията е фокусирана основно върху жените и момичетата, нейните принципи се прилагат за всички лица, изложени на подобно насилие, включително ЛБТИ+ и небинарни хора.

Тя предлага четиристълбов модел: превенция, защита, наказателно преследване и интегрирани политики.

2. Директива 2012/29/ЕС за правата на жертвите

Документът определя стандарти за подкрепа, достъп до услуги и специални защитни мерки за уязвими групи. Особено внимание се отделя на жертви от маргинализирани общности, като ЛБТИ+ хората, включително транс и небинарни лица.

3. Стратегия на ЕС за равенство между половете 2020 – 2025 г.

В нея са очертани политическата ангажираност на ЕС със справянето с всички форми на НОП и се насърчават политики, отчитащи половото и сексуалното разнообразие. В Стратегията се акцентира върху финансирането на инициативи на местно и европейско ниво, мониторинг и пресечен подход.

Примери за добри практики от държави – членки на ЕС

Следващите примери представят само част от добрите практики, прилагани в различни страни – членки на ЕС. Те са подбрани, за да онагледят как на практика може да бъде реализиран ЛБТИ+ включващ подход при превенцията, реакцията и интервенцията срещу НОП, както и при предоставянето на устойчива и съобразена подкрепа за преживелите го.

1. Schwulenberatung Berlin (Германия)

Организацията предлага интегриран модел за подкрепа, създаден специално за ЛБТИ+ хора, които преживяват насилие, дискриминация или са изправени пред бедност или психично-здравни предизвикателства. Организацията управлява консултативни центрове, защитени жилища, мобилни екипи за социална подкрепа и специализирани програми за възрастни хора, живеещи с ХИВ, мигранти и ЛБТИ+ бежанци. Практиката се отличава с подход „всичко на едно място“, съчетаващ социални, психологически и правни услуги, като осигурява устойчив достъп до дългосрочни грижи. Тази комплексност е възможна благодарение на правната рамка, установена със Закона за равнопоставеното третиране (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz – AGG, 2006), както и с измененията в Наказателния кодекс (§46 StGB), които разширяват обхвата на престъпленията от омраза.

2. Socialstyrelsen (Швеция)

Шведската Национална здравна и социална служба (Socialstyrelsen) изпълнява ролята на регулатор и координатор на местни услуги, като издава задължителни стандарти, ръководства и обучителни модули за работа с ЛБТИ+ хора, преживели насилие. Добрата практика се състои в това, че във всички 290 общини в Швеция се използва обща национална методология, включваща: оценка на индивидуалния риск с включена полова идентичност, насоки за общаващо управление на кризисни центрове, както и гарантиране на достъп до убежища за транс и небинарни хора без изискване за правна смяна на пола. През 2023 г. над 1500 социални и здравни специалисти са преминали обучение по

разработената от Socialstyrelsen рамка. В правно отношение тези практики се основават на Закона за социалните услуги (Socialtjänstlagen) и допълнителни нормативни актове, уреждащи защитата от домашно насилие и престъпления от омраза.

3. SOS Violência Digital (Португалия)

Португалската онлайн платформа SOS Violência Digital е добър пример за иновативен, ЛБТИ+ включващ отговор на нарастващото онлайн насилие, което често остава невидимо в традиционните услуги. Платформата предлага анонимна психологическа и правна подкрепа в реално време, специално пригодена за млади хора и ЛБТИ+ общности, засегнати от кибертормоз, разпространение на интимни изображения без съгласие и без дигитален контрол. Практиката се реализира в рамките на промените в Наказателния кодекс на Португалия от 2015 г., с които се криминализират „порното за отмъщение“ и онлайн тормозът. Допълнително Националната стратегия срещу насилието, основано на пола (2021 – 2023), включва мерки за превенция и защита на ЛБТИ+ младежи в дигитална среда.

4. Малта – законодателна основа и практическо прилагане

Малта е сред водещите примери в ЕС по отношение на законодателната защита и цялостните грижи за ЛБТИ+ хора, изложени на насилие. През 2018 г. страната въвежда Закона за насилието, основано на пола, и за домашното насилие (CAP.581), който напълно интегрира Истанбулската конвенция и обхваща всички видове партньорства. Малта е пър-

Вата страна в ЕС, забранила конверсионната терапия и защитила законово интерсекс деца и хора с небинарна идентичност. Националната организация Malta LGBTIQ Rights Movement предоставя подслон, социални и психологически услуги чрез модела „Къщата на гъгата“ (Dar il-Qawsalla), който функционира като сигурно пространство за ЛБТИ+ хора, бягащи от насилие. Освен това Стратегията за равенство 2023 – 2027 включва конкретни мерки за защита на транс, небинарни и интерсекс хора, като гържавата осигурява координация, финансиране и мониторинг.

| Основни принципи и препоръки

Анализът на добрите практики показва следните ключови принципи за изграждане на ефективни политики и услуги:

- **Отчитане на травматичните преживявания и чувствителност към ЛБТИ+ културата.** Услугите трябва да бъдат съобразени с личните преживявания на жертвите и да осигуряват безопасна, приобщаваща и уважаваща среда.
- **Пресечен подход.** Много ЛБТИ+ лица са уязвими по отношение на своята сексуалност, пола идентичност, етнос, мигрантски статус или увреждания. Подкрепата трябва да отчита това комплексно влияние върху преживяванията на пострадалите от НОП.
- **Обучение и изграждане на капацитет.** Необходимо е систематично обучение на професионалисти от секторите на правосъдието, здравеопазването и социалните грижи за разпознаване и адекватна реакция при НОП спрямо ЛБТИ+ хора.

- **Сътрудничество между институции и организации.** Общите усилия и съдействието между държавни институции и граждански организации водят до създаването на устойчиви и приобщаващи услуги.
- **Дигитални решения и анонимна подкрепа.** Онлайн платформи и инструменти улесняват достъпа до помощ, особено за млади и уязвими ЛБТИ+ хора.
- **Събиране на разпръснати данни.** Липсата на официална статистика възпрепятства ефективното планиране. Препоръчва се в националните изследвания и регистри да се въведат категории, свързани със сексуалната ориентация и половата идентичност.

| Общи изводи

Изследването очертава силно тревожна картина, в която лесбийките, бисексуалните жени, транс, интерсекс и небинарните хора в България преживяват различни форми на насилие – физическо, психическо, сексуално и институционално. Тези форми остават до голяма степен **неразпознати от законодателството, неотразени в статистиката и без внимание от съществуващите системи за подкрепа.**

Данните от онлайн анкетата показват, че значителна част от респондентите са преживели насилие в повече от една сфера на живота – включително в семейството, образованието, здравеопазването, публичното пространство и от страна на интимни партньори. Най-уязвимите групи – транс, небинарни и интерсекс хора – са изложени на **многократни и**

Взаимосвързани форми на насилие, често съпроводени с **липса на възможност за реакция** поради страх от отхвърляне, вторична виктимизация и административни бариери.

Качественият анализ на интервютата разкрива общи преживявания на **емоционална травма, социална изолация и институционално безразличие**, включително от страна на полицията, социалните служби и медицинския персонал. Споделените истории показват, че преживяното насилие не е инцидентно, а е част от **по-широка структура на обществено изключване и дехуманизиране на небинарни хора**.

Правният анализ потвърждава, че действащата нормативна уредба **не предлага равна защита на ЛБТИ+ хората**. Липсата на признание на еднополови партньорства и правно утвърждаване на пола при транс и интерсекс хора **поставя значителна част от общността извън обхвата на съществуващите правни инструменти**. Наличието на дискриминационни формулировки и липсата на съдебна практика допълнително влошават достъпа до правосъдие.

Наблюдава се споделена нужда от **достъпни, нископрагови и чувствителни към идентичността услуги**, отговарящи на реалния социален и културен контекст, в който живеят ЛБТИ+ хората – включително в по-малки населени места, сред икономически затруднени общности и сред хора с ограничен достъп до образование и информация.

Заклучение

Настоящото изследване потвърждава, че насилието срещу лесбийки, бисексуални жени, транс, интерсекс и небинарни хора в България не е изолирано явление, а е част от **по-широки структурни процеси на изключване**, подкрепени от дискриминационни политики, законодателни пропуски и културни нагласи. Въпреки частичните промени в наказателното и административното законодателство през последните години, реалната защита и достъп до подкрепа за ЛБТИ+ хората остават ограничени, а в много случаи – формални и неефективни.

Фондация „Билитис“ остава ангажирана с усилията за изграждане на политики, услуги и мрежи от професионалисти, които **разпознават НОП във всичките му форми и предоставят подкрепа, съобразена с реалностите на ЛБТИ+ хората в България**. Надяваме се настоящият доклад да послужи не само като източник на данни, но и като основа за реални стъпки в посока промяна – чрез законодателни инициативи, институционални програми и общностни практики, които гарантират достойнството, сигурността и равнопоставеността на всички.

За да бъде тази промяна възможна, са необходими **политическа воля, дългосрочна експертна подкрепа и включване**

на самите ЛБТИ+ хора във вземането на решения. Фондация „Билитис“ ще продължи да бъде активен партньор в този процес – с опит, ангажираност и с дълбокото убеждение, че насилието не е неизбежно, а е резултат от системни пропуски, които могат и трябва да бъдат преодолени.

Препоръки към законодателната и институционалната рамка

Законодателни промени

- **Да се измени ЗЗДН**, така че да включва изрично всички интимни партньорства, независимо от пола на участниците, и да се премахне дискриминационното ограничение, свързано с определението за „интимна връзка“.
- Да се възстанови и облекчи процедурата за правно **признаване на пола**, основано на самоопределяне, в съответствие със стандартите на ЕС и правото на личен и семеен живот.
- **Да се допълни НК**, като се добавят „полова идентичност“, „изразяване на пола“ и „полови характеристики“ сред квалифициращите признаци при престъпления от омраза.
- **Да се разшири обхватът на ЗЗДискр**, като се включи „полова идентичност“ като изрично посочен защитен признак.

Политики и институционални механизми

- Да се разработи **национална стратегия за защита на ЛБТИ+ хора от НОП**, включваща превенция, намеса и подкрепа, както и специфични мерки за уязвими групи (например млади транс и интерсекс хора).
- Да се осигури **публично финансиране на услуги, специализирани за ЛБТИ+ хора**, които са преживели насилие, включително кризисни центрове, консултативни линии и интердисциплинарни екипи.
- Да се създаде **национален механизъм за мониторинг на случаите на НОП срещу ЛБТИ+ хора** чрез събиране на разпръснати данни за сексуална ориентация и полова идентичност.

Подобрения в процедурите и подкрепата

- Да се въведат **задължителни обучения по ЛБТИ+ чувствителност** за полицейски служители, съдии, прокурори, медицински и социални работници.
- Да се разработят **приобщаващи стандарти за предоставяне на услуги**, които гарантират уважение към самоопределената идентичност, избраното име и местоимения на преживелите насилие.
- Да се увеличи броят на **общностните пространства за ЛБТИ+ взаимопомощ в страната**, които да работят за превенция на изолацията и насилието вътре в самата общност.

bilitis.org